

**ИОАН (ШАХОВСКИ),
АРХИЕПИСКОП САН-ФРАНЦИСКИ**

„Апокалипсис на малкия грях“

Издание на Богоносци 2016 г.

Превод от руски език: Силвия Николова

Редактор на глава 10: Андрей Романов

ЗА ЗНАНИЕТО

„Кое е най-свято и кое може да е най-спасително, как да се поучаваме от делата Господни, да се вираме мислено във високата слава на Неговия престол и да проповядваме Неговото величество, премъдрост и сила?!” Ломоносов.

„Знанието ще изчезне” (1 Кор. 13:8)... Разбира се това не се отнася за знанието, чрез което лицезрее истината на чистите сърца. Това не е знанието, от което светът пребивава в постоянно удивление; не е и това, което съзижда вечния живот.

Изчезва знанието, което не съзнава своята ограниченост, маловажност и временност. Знанието, което е смирено, благоговейно и трепетно ще остане навеки, понеже принадлежи на Небесния Йерусалим. Принадлежността само към този свят е признак за мъртвост както за човека, така и за знанието. Само мъртвото знание „възгордява” (1 Кор. 8:1).

Когато човек няма в себе си живот, се нагълтва с призрачните познания на „висотата” и „дълбочината”. Чистият дух не превзема никакви знания, тъй като истинските са дадени свише, тоест огънят може да бъде потушен. Чистият дух всякога тръпне и благоговее пред висшето знание и умалява своите собствени познания до безкрайност. Философията на незнанието охранява своето знание.

Противоречи ли небесното знание на вярата – тайната на спасението на човечеството – на прагматическото знание, знанието на науката от този свят? Разбира се, не противоречи така, както не противоречат небесните закони на живота на земните закони, та макар и да ги превишават, а след това и да ги освещават.

Знанията на дърводелеца, точиларя, гледача на камили, живописеца, лекаря, математика не противоречат на знанията на светия, вярващия, обичащия човек. Всеки човек на света, колкото и знания да притежава и каквито и таланти да има, може да бъде свят, вярващ и любящ, ако той не се отрича от своето земно знание, но е само там, където се възвисява към небесното.

„Конфликтът” „вяра и наука”, „знание и вяра” е несъществуващ.

Небесната вяра е солта на живота. Без небесната вяра всяко допълнително знание, всяка земна вяра са безжизнени, те са като мъртви канарчета – една твърде мъчителна картина.

Самият Господ Спасител е осветил земното знание, ставайки Дърводелец. Така Той е осветил всеки земен труд в света и всяко земно знание: химията, физиката, архитектурата, историята, медицината, социологията, геометрията; благословил е реда на земните научни вярвания в аксиоми и хипотези. Но това е при условие, че кесарят – животът в този свят, не засенчва Бога в човешките души.

Ломоносов, Паскал, Пастър, Нютон не бъркат знанието на висшия кръг със знанието на нисшия кръг. Въпреки законът на надменността, те не са били надменни със своите знания, със своята земна красота и висота. В своето смирение (смирението е истина) те са постигнали живот в Христа. Те разбирали, че тяхното „научно“ знание не е „висота“ за техните богообразни души и затова намерили друга висота, друга наука – на духа и вечността. Смирили се и се възнесли.

А колко учени със своята метафизична надутост прелъстяват сърцата на простичките хорица! Колко много такива простички хорица тичат след такива „професори“ така, както преди това са тичали след „царя“, след „героя“ ... И колко само професори приемат тези идолопоклоннически струи в своите сърца! Род лукав и прелюбодееен (Мат. 12:39), прелюбодееен в най-страшния смисъл – този на самобоготворенето и самообожаването.

Настъпва времето, когато всички чисти хора на земната наука ще трябва да отръснат от човешкото си достойнство всички налепи на практическото идолопоклонство и да се явят свидетели на Божията слава, благовестници на умаления човек в Бога, чрез Който става възкръсването на новото човечество.

Нека не ни се струва, че човек трябва да се обучава в някакво незнание. Това знание няма да бъде неведение. Още по-малко то ще бъде невежество. Като се стреми да избяга от лъжливото знание, човек понякога стига до възхваляване на невежеството, към отхвърляне на благодатната култура на знанието. Този път на лъжливата философия на незнанието, макар и фарисейски, се усвоява от някои митари, които се отдръпват встрани от живота в света и превъзнасят сами себе си над фарисейските науки. Господ обаче, не дава този път за преодоляване на съблазните и празнотата на лъжезнанието.

За човека е свойствено да се „обогатява” и да получава „знание” от всички ветхи пътища на живота. Към това е устремена цялата му първородна похот.

„Видя жената, че дървото е добро за ядене и че е приятно за очите и многожелано, защото дава знание, взе от плодовете му и яде, па даде и на мъжа си, та яде и той” (Бит. 3:6)... Ето така се заражда похотта на знанието – грехът, в който пребивава целият ветхи свят на човека .. „да знае”, да се насити, да се обогати ... без Бога, встрани от Бога.

Но, „горко вам, богати ... горко вам, преситените сега ... „(Лук. 6:24—25).

В сегашното състояние на човечеството никакво знание не бива да се усеща като знание. Всяко знание трябва да се преживява като неведение.

Колкото човек знае повече, толкова по-малко трябва да чувства, че знае. Както в духовната наука съзерцаването на тайните на небесния свят, така и в земната наука, истинското достижение е съпроводено със съзнателна нищета. „Аз знам, че нищо не знам”, казвал древният философ, и тази наука е близка до върха на земната наука на философията. Формите на нейното проявяване са различни. Това е или „feu, feu, feu” (пожар, пожар, пожар) – Паскал, или рационалният агностицизъм на Бергсон, или мистическият агностицизъм на св. Йоан Кръстни, или посипаното с пепел разбиране на преп. Исаак Сирин.

Достатъчно е да се приведат няколко думи от последните „достижения” на човешката ученост, за да се убедим в твърдостта на предпоставките на философското незнание.

„Колко велик, о, колко велик е Бог, а нашето знание е нищожно!” (Ампер). „Не знам като как да се изкажа за света. Аз си се представям като дете, което играе на брега на морето и събира гладки камъни и красиви раковини, които впрочем, великият океан крие дълбоко, подобно на истината от очите” (Нютон). „Каквото знаем ние, е празна работа, а това, което не знаем е неизмеримо” (Далас). Повечето учени съзнават ограничеността на положителната наука и признават, че крайните проблеми на вселената са в нейната недосегаемост” (А. Иолер).

„Аз се занимавам много с изучаването на природата. Затова, и вярвам като бретонски селянин. Ако можех да се занимавам и да изследвам още, аз просто бих вярвал с детската вяра на селянка от Бретон” (Пастьор).

Бихме могли да умножаваме до безкрай тези свидетелства за земната човешка наука. Те се отличават с много малко от свидетелствата на великите учени на науката на духа, на светите Подвижници и Отци на Църквата. Техният опит е безкрайното смирение... На тях им се откриват тайни, но тези тайна още по-величествено им разкриват тайната на непостижимостта.

„Когато застанеш пред Бога в молитва, си представи мисловно, че си като мравчица, че се примъкваш по Земята като пиявица, че си като гукащо детенце. Не говори пред Бога каквото и да било от знание, но се приближавай към Него с младенчески мисли „ (Исаак Сирин). Да познаеш самият себе си е своего рода съвършено знание, само че: „Умът влиза навътре в дълбините на Светия Дух. След това, като мине всичко видимо и мислено и сред тях непостижимите неща, недвижимото да се движи и да се връща, живеейки повече от живота, а в живота бивайки светлина във светлината, но и да не е светлина сама по себе си (т.е. можем да го отделим от Светлината Божия). Тогава той вижда не само себе си, но и Този, Който е по-висш от него и бивайки изменяем, мислено от тамошната слава, се оказва съвсем не знаещ самия себе си” ... „Той е и сляп и не е сляп. Той гледа с неестествени очи, тъй като е постигнал по-висше ниво от естественото зрение, получил е нови очи, с които и гледа по-високо от естеството. Човекът може да е немислещ, като направен на едно с Този, Който е по-високо от всяка мисъл, почиващ Си там, където за ума няма място, - т.е. неговото движение в спомените, помислите или размишленията. Като няма възможност да достигне и познае непостижимото и дивното, той по някакъв начин, се основава на това съвършено нещо, на тази неподвижност на блаженото нечувстване. Тоест, той се наслаждава без любопитство, което значи, че по някакъв начин почива на тази съвършена основа, на тази неподвижност на блаженото безчувствие, която всъщност, е наслаждаване без любопитство , но с неизясними благи чувства, които само трябва да са верни и определени (преп. Симеон Нови Богослов: Деятельная и богословская главы, 148, 149).

Всички подвижници на Църквата през всичките векове и във всички страни, макар и да изобразяват с различни думи своя опит, говорят за едно и също.

Еднаква е и метафизиката на личното съзнание на истинските учени по света.

Незнанието е предмет на първото и последното човешко постижение.

Удивително е, че в нито едно от Евангелията нито веднъж не се среща думата „знание”, а апостол Павел е единственият от всички апостоли, споменаващ нещо за „знанието”. Той говори само в три случая за положителното знание, като за дар от Бога: „Защото едному се дава чрез Духа слово на мъдрост, другиму - слово на знание, чрез същия Дух” (1 Кор. 12:8); „който обича Бога, на него е дадено знание” (1 Кор. 8:3), „но не у всички има това знание” (1 Кор. 8:7). В четири случая се говори за вредното знание, както за неговата основа (1 Тим. 6:20), така и за последствията му (1 Кор. 8:1, 10—11). И само в един случай се говори за това, че „знанието изчезва” (1 Кор. 13:8).

Това изрично посочване от апостола във връзка с общото отношение към проблема на всякакви знания към Откровението Божие, придобива изключително значение за християнската гносеологическа култура. Християнската философия трябва да очертае, осъзнае и изповядва в света своето отношение към мъчителния за ветхото човечество проблем за знанието. Както „земята и всички неща по нея ще изгорят” (2 Петр. 3:10) – ще преминат през огъня на апокалиптичeskото очистване, така и „знанието” ще изгори. Безчислените построения на ветхия човешки ум ще изгорят като слама, ще се развалят като къща, построена върху пясък. Понеже трябва да задухат висшите ветрове и да се проляят небесните води. И всяка къща, която не е построена на Камък (Христос) неизбежно и предопределено ще падне. За това говори Евангелието (Мат. 7:27) и дори допълва, че сгромолясването ще бъде голямо. Действително, голямо ще бъде падението на цялото човешко знание, тъй като с огромна гордост се противопоставя на знанието Божие и защото не съдържа в себе си нищо от същото това знание Божие (Иоан. 8:37).

Това знание Божие, „първото от тайните”, които „се именуват чистота, достижима само чрез изпълнение на заповедите” (Исаак Сирий), е Божественият живот у човека: „ходенето на Бога в човека”, сътворен

именно за това ходене на Бога в него, за това Божие знание и светът в Бога.

Това знание е чисто, божествено, свято. Солта и венецът на живота! Цъфтеж духовен в душевното.

„Безумствува всеки човек в своето знание” – е казал пророк Йеремия (Иер. 10:14). „Моите мисли не са ваши мисли, нито вашите пътища са Мои пътища, казва Господ. Но както небето е по-високо от земята, тъй Моите пътища са по-високо от вашите пътища, и мислите Ми - по-високо от вашите мисли.” (Ис. 55.8:9).

Незнанието трябва да се нарича не само лъжовно знание, но и недостатъчно знание, което, ако човек го преоцени се оказва, че е лъжовно.

Преоценката на собственото знание, на практика, се осъществява през целия човешки живот, затова и човек през цялото време се върти в кръгът на лъжезнанието. Но, това съзнание може да стане източник на непрекъснато умаляване на човек през Истината, и така да му бъде открит пътят на чистото познание. В това познание се съдържа Божествена премъдрост, за която е недостатъчно да се говори с думи. Самият апостол прибегва към изразяване на човешката немощ с думите: „ мъдростта на тоя свят е безумство пред Бога... „ (1 Кор. 3:19). „ Ако някой от вас мисли, че е мъдър на тоя свят, нека стане безумен, за да бъде мъдър” (1 Кор. 3:18). „Ала Бог избра онова, що е безумно на тоя свят, за да посрами мъдрите” (1 Кор. 1:27).

На ветхия мир на мъдреците земните апостоли противопоставят новите човеци: мъдрите во Христа (1 Кор. 4:10). „Прославям Те, Отче, Господи на небето и на земята, задето си укрил това от мъдри и разумни, а си го открил на младенци” » (Мат. 11:25).

Християнското слово (това, което има в себе си „сол”) „ не в убедителни думи на човешка мъдрост, а в проява на дух и сила” (1 Кор. 2:4).

Вярата (навлизането в Новия Живот) трябва да се утвърждава „не в мъдрост човешка” (1 Кор. 2:5). Откъде такова недоверие към мъдростта човешка? Това не е само недоверие, това е огнено

отхвърляне на целия ветхозаветен кръг от знания, като извънбожие битие. „Елините търсят мъдростта ... „ (1 Кор. 1:22). Кой са тези „елини“? – Това е ветхозаветната култура на човечеството, ветхият, затворен в себе си свят, който отхвърля живия Бог”. Това е философията на този свят, а мъдреците са „всякога учещите се и никога не можещите да стигнат до познанието на истината” (2 Тим. 3:7)... „Ако само пребъдвате във вярата твърди и непоколебими, и бъдете непоклатни в надеждата на проповяданото на всяка поднебесна твар благовестие, което чухте и на което аз, Павел, станах служител” (Колос. 2:23). Каква страшна сила само има в думите, отхвърлящи ветхото – това, което не води до Богознанието. Безумните – незнаещите, макар и чрез разпятието на ветхия смисъл, чрез смъртта на човешкото нищожно дълбокомислие, ще се възродят, ще възникне новият свят на Премъдростта Божия.

Борбата с похотта на този свят завършва с отхвърляне и на похотта на знанието.

Светът ще се взриви непреобразен от знанието. Той ще погине от всичките си плътски науки, неуравновесен, неосветен от чистото знание на духа. Това, което би могло да бъде благословено, ще бъде проклятие за човечеството. Развързването на силата на материята ще се обърне срещу тези, които са я развързали и ще ги погълне. В минутите, когато се случи това, ангели ще чакат плодовете на покаянието и молитвата.

В света на науката и философия ще се случат същото, както и във всички други области на ветхия живот: „Тогава двама ще бъдат на нива единия взима [в Царството Божие], другия оставят. Две жени мелещи на мелница: едната взимат, а другата оставят (Мат.24:40—41).

ЗА УЧИТЕЛСТВОТО

„Аз дойдох, за да имат живот, и да имат в изобилие” (Йоан. 10:10)

Ако ви е трудно да учите, още по-трудно ще ви е да изучавате учителството. Защото учителството е и велик грях, и най-голямо добро. Учителството е грях, защото: „И наставници недейте се нарича; защото един е вашият Наставник – Христос” (Мат. 23:10) и - "Колко прекрасни са нозете на ония, които благовестят мир, които благовестят доброто!" (Рим. 10:15).

Да се твори и да се учи е трудно. Трудно е блаженството на учителстването, и трудно е избавлението от неговия грях. Учащият се уподобява на Бога. Неправилно (не по реда си и не според изискването на духа) учащият се уподобява на идол и дявол. В това е кръстът на учителстването, но е и неговата слава.

Евангелието е Слово, насочено не само към учениците, но и към учителите, тъй като ученикът Божий е учител на човеците. Да се живее според Христос, означава всички да се учат постоянно и да се учат всички чрез всеки. Да се живее според Христос, означава самите ние да се учим непрекъснато.

Учението, наистина, е за другите, ако не се брои и това, че учението е израстване и на теб самия.

Който учи себе си по евангелски (явява Божията любов към себе си), може да учи и другите. Ученият правилно себе си, излива правилността на сърцето си, и на своето учение над другите. Той прави това по този начин, защото в другите вижда частица от себе си. И им излива своето познание за любовта. Той им излъчва своето послание за истина; и за думите, и за делата, и за мълчанието, и за молитвата.

При обичащите - всичко учи; нищо не е в покой, всичко тече, излъчва се, приобщава се към всеки, и приобщава всичко със своята любов.

Учителството на Христос е обособяване на Света чрез хората. Хората – един чрез друг.

Лъжливото учителство е сеене на плевели (Мат. 13:25) – горчивите треви на злото и ненавистта.

Сеенето на учението е равностойно на сеенето на пшеница. Небесното слово се сее чрез човешкото слово. Човешкото слово е вид зърно;

словото Божие е силата на живота в зърното. Формата трябва да изгние, а словото човешко трябва да покара. Силата Божия, оплодотворяваща словото човешко, дава плод. Съдът над словото е мълчание, в което всичко истинско зрее и расте (митрополит Филарет). Словото за духа трябва да бъде слово на духа. В противен случай то ще е лъжовно.

Словото на истината е тънка нишка, по която Духът Божий тече към сърцето на човека и променя сърцето му. „Вие вече сте очистени чрез словото, което Аз ви проповядвам” (Йоан. 15:3).

„Аз, - казва Господ, - съм, Който изпитва сърца” (Откр. 2:23).

„Вярата иде от слушане” (Рим. 10:17). Вярата е промяна на естеството; не е убеждение, а е промяна на естеството; не убеждение, а промяна и претворяване на човека. Слухът, както и словото са проводници на вярата към сърцето.

Светът е пълен с различни колебания и вълни. Положителното и отрицателното движение на духа се извършва зад прага на нашето съзнание и само от части се улавя от опита на нашия живот (срв. в Евангелието – за едва забележимото растение (Марк. 4:26—29)).

Учителството е горене и излъчване на истина, все едно дали скрито или открито („Няма нищо тайно, което да не стане явно (Марк.4:22)”). Истинското учителство зрее със съкровение в сърцето на човека (1 Петр. 3:4), и не се укрива нито от хората, нито от ангелите. (От хората – понякога, от ангелите – никога; затова и всякога е сила за света и за неговото спасение). Блажен е подвигът на проповедниците на Словото, „проповядващите от покрива” (Мат. 10:27); блажен е подвигът и безмълвното скитане в пропастите земни (Евр. 11:38) на светите отшелници. Тяхната светлина учи и съгрява милиони хора ... „Защото от препълнено сърце говорят устата” (Мат.12:34). Какво означава препълнено сърце? ... От отровна влага се издигат отровни изпарения. Благоухаещата благоухае със своите изпарения. Сърце, изпълнено с духовност не потъва, но проблясва от човека, излива се от очите, излиза от езика, от всички движения и черти.

В съкровения вътрешен живот на човека се събират енергии – добри или зли. Добрите не могат никак да съжителстват в едно сърце със злите, защото са като вода и огън. Или огънят ще унищожи водата, или водата ще залее и угаси огъня. Тяхната борба е мъчение за човешкото сърце. Мъчението изчезва или при победата на злото или на доброто, и

човек или се успокоява в злото и самоволието, става (по сатанински) „над доброто и злото” (Ницше), или намира покоя Господен – благословената „събота” на свободата от страстите и похотите. Първото „успокоение” е израз на духовната смърт; второто – на живота в Христа.

Всеки човек има сърце със своето си съдържание. Той трябва да работи постоянно за очистване на съдържанието, за да види Господ, и да отвори Той ръцете си. Блаженството е обещано само на чистите по сърце (Мат. 5:8). Огънят на Духа трябва да изпари от сърцето цялата вода, капките и пяната на страстите (на греховните своеволия). Водата на Кръщението следва да угаси всички „нажежени стрели на лукавия” (Еф. 6:16), огънят на плътта и греха. Да се възцари само висшето естество в сърцето, оживотворявайки го с огъня на светините, и прохлаждайки го с водите на Висшия живот.

В злото сърце водата на живота се сменя с мъртва вода, и огънят на горната слава се сменя с геената огнена. Водата на греха и смъртта се изпарява от огъня на евангелската любов, и огънят на геената се гаси от водата на благодатта. Но, докато не се извърши възкресението на човека (в този живот), ще продължава борбата за вечния му живот: радостта и мъчението.

„Препълненото сърце” е излъченото (в този миг) съдържание на сърцето. Пълнотата трябва да се пази, да не се проявява. В този закон е съсредоточена първичната духовност на човека. Трябва да управляваме своята „пълнота”, да умеем да я удържаме. Злото трябва да се удържа и изпепелява. Доброто също трябва да се удържа – да се пази, като нещо скъпоценно, скровено и изчезващо при невнимателно и неблагоприятно отношение.

Водата на благодатта се дава на този, който умее да я съхранява. Огънят на духа небесен лекува този, който умее не само да го открива мъдро в света, но и да го закрива с ръцете си от болните очи на света. Трябва да пазим „пълнотата” с нейната благодатност, като зеницата на сърдечното си око, хилядократно по-фина, отколкото външната, виждаща временните явления в света.

Хората, обикновено показват непроизволно своето зло. Искат да го скрият, но не могат. Нека с наличното добро те всякога вървят по този път. И тогава ще настъпи истинска пълнота. Ако започнем сами да

откриване добрата си „пълнота”, ще открием неукрепналото си сърце и ще се раним (Мат 7:6). Ако започнем да скриваме сърцето си, ще покажем пълнотата в тази мярка, в която сме скрили сърцето си ... Тъй като Господ вече ще яви Своята пълнота на любовта чрез нашето умряло за истината сърце. Чуден и фин е този закон; блажено е неговото приемане. Виждаш го при скромните, при съвестните, при тези, които не търсят своята правда, но сияят за правдата на човеците. Учи явно само този, който може да учи тайно. Тайно да се просвещава, тайно да отразява светлината Божия в света.

„Нека лявата ръка не знае, какво прави дясната” (Мат. 6:3), „Помоли се на Отца си ... тайно” (Мат. 6:6)... Царството Божие е като синапено зърно, което е най-малкото от всички семена (в света на земните явления) (Мат. 13:31-32). Тайното отношение към окръжаващия ни свят е убежище в Господа. Повери себе си и делата си на Всевишния. Оптинските старци, в повечето случаи, избличавали прикрито (под формата на някакъв разказ или събитие от техния личен живот). Тайното вразумление е най-остро, „разсичащо” човека. Словото Божие ни разсича, но не принудително, и влиза остро в душата ни. Ние търсим убеждения, които не насилват нашата свобода, а всяко човешко слово ни тегли, освен едно – Словото Божие (макар и изречено от човек). То ни зове, явявайки ни своята любов. Човешкото слово уговаря и принуждава.

Живият Бог е най-велика свобода и милване. Ние трябва да сме изпълнени с това милване, и тогава нашето слово ще учи и освобождава.

Явното учителство е свидетелство. Или, иначе казано, мъченичество. Мъченик от гръцки означава „свидетел”, и свидетелят (на Божията истина в света) е мъченик всякога. Защото му се налага да преодолява терзанията на собственото си сърце и шиповете на дявола, и на целия свят. Свидетелството е явно учителство в света. Истината трябва да проникне до последната сфера в света, да се понесе на най-далечните му вълни, да обземе слуха и гласа, въздуха, диханието и езика. Когато ние говорим, (истината Божия говори явно в света и за света), говорим не само за този човек, за когото говорим в дадената минута, но и за целия свят: за ангелите и човеците, за слънцето, въздуха, Земята и небето ... Понеже истината, изказана със звука на човешкия глас, преминава през всички небеса (Рим. 10:18) и, като весели ангелите,

достига Престола Божий, и става като семейство, което трябва да възкръсне в Последния ден.

Безкрайно ценно е изповеданието на словото, свидетелство на Истината, чрез грешния човек в света на грешниците! Наистина, който не посрами Христа, Сина Божий (Неговата правда, Неговата чистота), него и Синът Човешки няма да посрами, когато дойде в Своята слава, - „със светите ангели” (Лук. 9:26), допълва Евангелието. Защото, ангелите са свидетели на нашите думи.

Истината може да се казва само „от препълнено сърце”. Не бива да слушаме за Истината „без проповядващ” (Рим. 10:14). Но, как да проповядваш, ако не си ... изпратен?” (Рим. 10:15)... Светът трябва да слуша Божията истина – от себе си, от своите уста, от устата на грешни хора ... „С твоите уста ще те съдя, лукави рабе” (Лук. 19:22). Затова ангелите мълчат на земята, а изпращат човеци. На техните сърца се дава „пълнота”, и тази пълнота им дава сили да свидетелстват, да се свидетелства може само за това, което са „видели очите” и, което са „усетили ръцете” (1 Йоан.1:1). Сърцето трябва да осъзнае, сърцето трябва да види Христа. Само такова свидетелство се приема на съда Божий и човешки.

ЗА СМЕХА

Има два вида смях: светъл и тъмен. Те могат да бъдат различени по усмивката, по смеещите се очи. В себе си можем да ги различим по съпровождащия дух: ако няма ведро радост, тънко, меко веяние, което гали сърцето, смехът не е светъл. Ако в гърдите е жестоко и сухо, и усмивката е изкривена, смехът е страшен. Той е такъв всякога след анекдот, в който се осмива хармонията в света. Изкривената хармония в света изкривява душата на човека. Това се изразява в изкривяване на чертите на лицето.

„Горко вам, преситените сега, защото ще изгладнеете” (Лук. 6:25). Заплачете! Защото ще видите, че сте се зарадвали не на това, на което може да се зарадва човек, а на това, което е достойно за мъка.

„Благата усмивка” – това е огледалото на намерената хармония. Светците се усмихват, не се смеят. Смехът, като пълна чистота на радостта, е състояние на бъдещия век. Блажени, вие, плачещите, защото ще се засмеете.

Аскетичният опит за осветяване и преобразяване на човека дори съветва да се усмихваме, като не откриваме зъбите си (по-добре не много, по-мъничко радост, отколкото дори само мимолетна нечистота в нея!).

„Анекдотичният смях”, с който се смеят на филмовите ленти, в театрите, на пировете и купоните, където лесно се осмиват ближните, присмиват се на слабостите и на човешкото достойнство, на съвестта и на греховете, за веселба и за забрава на печалта, без смисъл, и тщеславното смесване с всичко друго, е болест на духа. Казано още по-точно: това е симптом за болестите на духа.

В духовния свят живеят и нечисти духове. Те стават видими върху лицата на „заливащите” се от смях... Ангелската радост озарява лицето с усмивка.

„Хапливият” смях не е от Бога. Язвителната усмивка, сарказмът на остротата – това е пародия на евангелската сол на мъдростта. Пародия, изкривяваща се в усмивка.

„Остротата” на думите винаги се връзва в душата. Но остротата, дори да е еднаква при два ножа – този на хирурга и онзи на разбойника,

произвежда напълно различни действия. Едната, като се врязва, пропуска небесната светлина и топлината на Духа, или като изрязва загноеното, изрязва мъртвостта. Другата – безблагодатната острота – реже, боде душата и често пъти убива. Остри са само светците и само свято е остро. Неприятните парфюми парадират с остротата си. Много хора в света се изострят в „проявяване на себе си” чрез тези остроти.

Пределът на духовно нечистият смях е „омировият смях”, крякането... Такъв смях настига хората недалече от обилните трапези.

Този, който бди над себе си, който благоговее пред тайната на своя живот, опазва както целия си живот, така и своя смях. Той съобразява своята усмивка дори пред Бога.

Светите светители в света и плачат, и се усмихват като деца. Защото само децата – както и истински вярващите хора в Христа - имат чистота на живота, видима с телесните очи, дори личаща си в чертите на лицето. При децата всичко е просто и чисто, все още недокоснато от духа на тлението. Смъртта още не се е явила, като присмехулна гримаса, над смъртната природа. На тях им е дадена пролетта на живота като начало и като възпоминание за рая. И ето, те гледат чисто, смеят се чисто, говорят без лукавство, лесно плачат, лесно забравят своя плач ...

„Ако се не обърнете и не станете като деца, няма да влезете в Царството Небесно” (Мат. 18:3). Ясно е защо.

Най-висша похвала за човека е да кажат за него: „Смее се като дете” – смях непорочен, близък до райската хармония.

ЗА ПОХИЩЕНИЕТО

„Огън дойдох да туря на земята ... „ (Лук. 12:49).

Тайната на беззаконието на Прометей не е в това, че той е похитил огъня, а в това, че той похищава. Желанието да възхити и да се обогати от възхищението, това е положено в първосъздадената хармония на света (възможността за обладаване на всичко), и неговата разрушителна любов.

Не бива да се похищава никой и с нищо, защото този, който похищава, няма единство с този, когото похищава.

Достигналият любовта обладава всяка вещ, не я похищава. Ето това е Царството Божие.

„Нямаме нищо, а всичко притежаваме” (2 Кор. 6:10).

Всеки похитител на чуждото, затова е и беззаконен, защото не може да направи чуждото свое ... Нещата се подчиняват на човека само с любов. Затова в света трябва да се иска („Искайте, и ще ви се даде” Мат. 7:7); затова в света трябва да се дава („Давайте, и ще ви се даде” Лук. 6:38).

Похищава се всякога чуждото, тъй като своето не се похищава. Своето само може да бъде дарено и своето само може да бъде пазено. Това е законът на Новия свят.

„Не кради” е продължение на „не убивай” (Лук.18:20) – законът на Възсъздаването, законът на Любовта. Този, който краде убива живота-и своя и на този, от когото краде ...

„Такива са пътищата на всеки, който е алчен за чуждо добро: то отнема живота на оногова, който го е заграбил” (Прит. 1:19).

Ако няма обединяваща любов, всяко чуждо всякога остава чуждо, и наистина „отнема живота”. И ще свидетелства (ще гори!) на Страшния Съд.

Светът, даден на човека от Бога и предаван от човек на човек, е озарение и велика топлина на живота... Светът, похитен от човека и похищаван от човек, е огън от геената.

Похищението, малко или голямо, веществено или духовно, на дело или само желание, е грях, водещ към смърт, тъй като е против Любовта, против Живота.

Само Любовта, без да похищава, прави всичко свое. А своето вече не можеш да похитиш.

Всеки похищаващ похищава огън от небето ...

Всеки обичащ има този огън. Понеже Господ е дошъл на земята, за да го донесе.

ЛЮБОВ И ДОВЕРИЕ

Може ли човек да бъде обичан и да му се няма доверие? Може. Истинската любов към човека съвсем не означава обоготворяване на всички негови качества и преклонение пред всички негови действия. Истинската любов може да забелязва и недостатъците на човек, толкова остро, колкото и зlobата. Дори още по-остро. Но, любовта не е като зlobата, а по свой начин, с любов, се отнася към недостатъците. Любовта пари и спасява човешката душа за вечността; зlobата я стопява, убива. Любовта обича самия човек; не неговите грехове, не неговото безумие, не неговата слепота ... И още по-остро, отколкото зlobата, вижда всички несъвършенства на този свят.

Подвигът на духовната прозорливост вижда всички грехове на хората и съди всяко зло, като при това, не осъжда никого ... Само свише озареният човек е способен на такава любов. Старецът Амвросий Оптински и Преподобният Серафим са обичали хората с пламенна любов, и, в Духа, са им служили. Само че, не всичко им се е откривало, откривало им се е малко. Те са опазвали душите си от хорските погледи, прониквайки със своя взор в душите на хората. Духовникът по време на изповед не открива своята душа на изповядващите се. Душата на истинския духовник обаче, е открита, макар и не показно, но с любов. Именно чрез любовта се открива и опазва светът.

Старецът не всякога и не на всички открива всичко, което знае от Бога. Но, като се съобразява със състоянието на всеки един човек, той подхожда индивидуално.

Майката, която не казва всичко, което си мисли на детето си, не го крие от не любов, но не му се доверява от любов. Тя скрива от него всичко, което не е полезно, защото то още не е пораснало, за да го приеме с незрялото си тяло и в своята все още незряла душа.

Неискреността, не непосредствеността, не простотата, както и „недоверчивостта“, могат да бъдат благи ... Лекарят не разкрива всичко на болния, началникът на подчинения, учителят на ученика.

Състоянието и възрастта, вместимостта и подготвеността определят предмета и истината, явени в света.

Човешката душа е подобна на кораб. Корабът има подводна част, душата трябва да има своето невидимо за света съзнание. Не „подсъзнание“, но скривано, заради благополучието на истината, съзнание. Злото трябва да се потиска, за да не засегне всички.

Да крие душата своето зло, понякога е духовна необходимост; скриването на собствената доброта почти всякога е израз на мъдрост и праведност.

Не всяка „не прямота” е неправда; и не всяко „недоверие” е измяна на предшестващото доверие. Доверие до последно може да имаш, освен на Бога Триединния, и на всички Негови закони и слова. Недоверието към себе си всякога е мъдрост, и всяко истинско, положително недоверие, според любовта към другите, е продължаващото свято недоверие към самия себе си... Понеже човек не е свободен във всеки час в своите дела и слова, се мята в злото, и сам не си дава сметка за това.

„Не си имайте доверие във всичко” ... – този израз има дълбок и спасителен смисъл. Своят опит, своят ум, своето сърце, своята мисъл, своето настроение ... всичко това е лабилно, бедно и неопределено; тук няма абсолютен предмет за доверие ... А от недоверието към всичко неустойчиво произтича все съвършеното и безгранично доверие към Бога Триединния.

На ближния толкова не бива да се доверява (и толкова може!), колкото и на себе си. А на себе си, само според своята мярка и съгласно с Откровението Божие, с волята Христова, открита в света, и откриваща се в душата.

Само на духовните отци и ръководители – истински и изпитани в Христа, можем да се доверим изцяло дори повече, отколкото на себе си, и да предадем своя слух и своята душа в името на Бога.

Моят ближен, моят приятел, е частица от мен самия (тъй като той е частица от цялото човечество, от което и аз съм частица). Следствието на първородния грях, страстите, са присъщи и на него, и на мене. Разбира се, те са в различна мяра и в различни оттенъци, но както той, така и аз, имаме основание да не се доверяваме на нашата все още двойствена природа и непреобразена воля. Ние действаме, почти всякога, „според страстите си” с греховен примес, а не „безстрастно”, не свободно во Христа.

Аз съм променлив, непостоянен; колебая се между различните „попълзновения” на лукавия в чистите дълбини на моята душа, и от това мятане се вдига тинята от дъното. Моят ближен е така променлив, както съм и аз, и е толкова способен на добро, колкото и на зло.

Аз имам нужда да се проверявам постоянно, и моят ближен – също. Аз трябва да проверявам без умора своите действия в света: „по Бога” ли са те? От проверки се нуждае не само злото, но и „доброто” в мен, понеже злото често пъти е очевидно, докато доброто изглежда сякаш е

„добро”, а в действителност е зло. Впрочем, и злото има нужна от проверка; и на злото не бива да се „доверяваме” само от първия признак на злото. Хората са помрачени (каквито сме и ние) и добре се представят за лоши, ако това е съпроводено с болка, тегота и оскърбление на нашето себелюбие.

Тук не става дума за злата подозрителност, а за благо то творчество на недоверието към себе си и към всички, които ни обкръжават в света.

Грехът, почти винаги, ни се представя като нещо „сладко”: – не трябва да се доверяваме на тази сладост, защото тя е най-горчивата горчилка и страдание. Страданието (напр., в борбата за чистотата на тялото и душата) ни се представя непоносимо и отвратително. Не бива да се доверяваме и на този извод. След благите страдания следва мир, който превишава всякаква радост.

Хората са много и, често пъти, говорят продължително, като че техните идеи трябва да служат на благо то; но, колкото и да е невероятно, това е съблазън, защото пустотата се лее от устите им. Не бива да се доверяваме на всички думи на хората ... Те често пъти сами страдат от изреченото и се разкайват.

Да, не всичко, което излиза от човека (дори при най-благородните му намерения!) е благо. Много неща са ненужни, напразни, греховни и са такива не само заради логичния извод, че те са ненужни, но и поради това, че някои ги приемат невнимателно.

Като задълбочаваме нашата любов към хората, ние не бива да забравяме никога, че всички хора са болни и трябва да се живее сред тях в постоянна трезвост, не само по отношението на себе си, но и по отношението на всички обкръжаващи ни ... Само при спазването на тези правила ще последват добри плодове.

Разбира се, недоверие трябва да имаме не към самия човек, а към състоянието, в което се намира. Степента на доверие всякога следва да бъде променяна съразмерно със състоянието на просветеност на човека в Бога. Ако човекът, когото обичаме и комуто до този момент всякога сме се доверявали, изведнъж се яви пред нас нетрезв и започне да ни дава съвети, ще изчезне ли любовта ни към него?

Ако ние го обичаме дълбоко, нашата любов няма да изчезне, дори няма да отслабне. Но, доверието ще изчезне не само към думите, но и към чувствата на този човек заради състоянието му.

Опиянението от вино у хората е много по-рядко, отколкото опиянението от някаква друга страст: гняв, злопамятство, похот, сребролюбие, славолюбие ... Страстите, като виното, действат на разума и волята на човека, и развъртават душата му. Опияненият от

някаква страст не владее себе си, престава да бъде самият себе си, става „игралище на бесовете”. Това важи дори за тези, които в свободните от страстите време биват изпълнени с истинска дълбина и чистота Христови, доколкото те са възможни в пределите на нашата земна, лична и нравствена греховност.

На по-светлото състояние на човека се полага и по-съвършено доверие. Например, аз искам да произнеса слово или да приема Светите Тайни, но чувствам, че душата ми е пълна със смущения и страсти ... В този случай аз трябва да постъпя според Евангелието, т.е. като оставя своя дар до жертвеника и да отида да се помиря от душа „със своя брат”. Иначе казано, да се умиротворя, да вляза в небесния живот. Ето това е образец на праведно и благо недоверие към себе си в името на Христовата любов към самия себе си. Моята егоистична любов, напротив, би искала да презре, не забелязвайки моите недостатъци и би посочила душата ми като „достойна”. Тя би й се доверила неправедно и би й позволила според нейното греховно състояние, да се излее над света, или необезпокоявано да се приближи към Бога, към Неговата горяща къпина. Тя би си позволила, не по заповедите Божии (чиито съд е: „изуй ботушите си” (Изх. 3:5), т.е. греховното състояние на душата), а по своеволие ... И бих се опарил от неприложимите закони на Божията чистота.

Без съмнение, аз съм длъжен да се отнасям безпристрастно към себе си и другите. Но, няма ли това да означава, че аз „съдя” някого, въпреки Словото: „не съдете, да не бъдете съдени” (Мат. 7:1)? Разсъждението е признак за възхода на човешката душа от лошата й младост. Това разсъждение е „мъдрост”, за която е казано ”бъдете мъдри като змиите” (Мат.10:16). Разсъждението е венец на любовта и Светите учители на Църквата дори – о тайна! – го считат за по-висше от „любовта”, по-висше, разбира се, от „човешката”, неразумната, често дори гибелна любов. Разсъждението е небесната мъдрост в живота, духовният разум на любовта, което не отнема нейната сила, но й дава сол.

„Не хвърляйте бисера си” (Мат.7:6) – това не означава отсъствие на любов (Словото Божие учи само на една любов!). Това е мъдростта на любовта, знанието на висшите закони на небето, изливащи се върху целия греховен свят, но не смесващи се с нищо греховно.

„Не хвърляйте бисера си” – е заповед за недоверието в любовта, заповед, водеща към любовта, към предпазващата любов.

„Да дойде Твоето Царство, да бъде Твоята воля” (Мат. 6:10). Аз непрекъснато искам да осъществя тази любов в себе си и във всички – да опразним „своето царство” и да открием Бога.

Да не се доверяваме, да не приемаме нищо „свое“, „човешко“ греховно и полугреховно ... Открийте своя слух и своето сърце (в цялата им дълбочина!) само за Божието, чистото, светлото ... „Да дойде Твоето Царство!“ Аз, до смърт, не искам да се успокоя в жадуването си за него, за всички. Аз се моля, и думите не излизат хладно от устата ми, те се отронват от цялото ми естество, и ме измъчват като, че съм в пустиня.

Сладък е Съдът Божий, извършващ се в моето сърце, над моето сърце ... Пришествието Христово е сладко за мен. Аз срещам Господа навсякъде.

Сладък е Съдът Божий, който се извършва в моето сърце, над моето сърце ... Сладостно ми е Пришествието Христово. Аз срещам Господ навсякъде. Не навсякъде обаче, Той ми се явява, но аз Го срещам във всяка дума, във всяко дихание, в разговорите, в намеренията и в действията на хората.

Аз искам само Него. И искам да изпитвам ненавист към всеки, който не е в Неговата правда. Аз искам всичко само в Него, без Него нищо не ми е необходимо, всичко ми е безкрайно тежко и мъчително. Той е светлината на сърцето ми. Аз не бих направил нищо добро, ако знаех, че това добро не Му е угодно. Аз знам всякога – и ден, и нощ, – че Той е близо до мен, но аз невинаги чувствам Неговото горещо дихание, понеже самият аз не всякога съм устремен към Него и не Го искам повече от всичко друго. Аз чувствам такава немощ в това свое преживяване, такава слабост и нищета, че в нищо земно не мога да се успокоя, нищо не може да ме поддържа. Понеже Той е, Който е казал: „Моят Мир ви давам“ (Йоан 14:27).

ЗА МИЛОСЪРДИЕТО КЪМ СВЕТА

Имало един човек, който искал, като мнозина други, да оправдае себе си. Той попитал Иисус Христос: „Кой е моят ближен?” (Лук.10:29) Спасителят му разказал притча (Лук.10:30—37).

Странник вървял от Йерусалим към Йерихон, бил нападнат от разбойници. Те, вероятно, му взели дрехите - единственото нещо, което той притежавал, и като го набили, го захвърлили на пътя.

След това безчовечие следва друго, може би, още по-лошо: минаващите по същият този път хора подминавали равнодушно лежащия в прахта окървавен човек. „Покрай него” минал свещеник. Левитът постъпил още по-лошо: „дошъл”, „погледнал”, полюбопитствал, видял как страда и умира човекът, и продължил по пътя си. В лицето на тези двамата покрай наранения сякаш преминало всичкото несъстрадателно човечество. Едната му половина го наранила и захвърлила да умира на пътя, другата минавала равнодушно покрай неговото страдание.

Йоан Златоуст справедливо е отбелязал: „Богатите и ситите, взиращи се равнодушно в гладните и нищите и, като не им помагат, се равняват с убийците”.

Разбира се, равни на престъпниците са и тези, които имат възможност да помогнат на една жертва на престъпление на този свят, но преминават покрай човешкото страдание, заети само със своето благополучие.

Като познава сърцата на хората, Христос с простички думи открива цялата дълбочина на мрака, който се сгъстява над човечеството, и показва основния грях на всички времена и народи: немилосърдието. И, когато вникваме в тази истина, ние започваме да се ужасяваме от пълзящата все повече и повече тъма в нравствеността на човечеството – в тихата небесна заря – милосърдието - възхождаща над земята. Зад всичко това се вижда само Слънцето на Божията Любов – Христос.

Вървял по пътя към Йерихон някой си самарянин и, като видял на пътя окървавен човек, го съжалил. Това е всичко, което се е случило: съжалил го е. Всичко останало е вследствие на това: един човек се е съжалил над друг. Извършено било нещо, близко по всичко до чудото, чрез което най-грешният и най-слабият човек става съпричастник на Божията сила, правда и слава.

Състраданието вдига по-тежки неща дори от каменни планини, тя вдига каменни сърца. „Истина ви казвам: ако някой каже на тая планина: дигни се и се хвърли в морето, и не се усъмни в сърцето си, а повярва, че ще стане по думите му, - ще му се сбъдне, каквото и да каже” (Марк. 11:23). Това са думи на Христос.

Състраданието в света е чудо. Да се местят каменни планини не е необходимо никому. Истинското чудо е състраданието. Бог иска това чудо, състраданието на един човек към друг. Тук е силата на най-висшия живот. Истинското милосърдие винаги е просто и дейно. То е воля, готова на всякакъв труд, сърце, съгласно да понесе всяка скръб заради любовта.

Истинското милосърдие е действено. То съединява в себе си небето и земята, и помага не само в чувствата и намеренията, но тук и сега, на тази суха, прашна земя между Йерусалим и Йерихон.

Точно такава е било милосърдието на Самарянина, за което Христос разказал на света. Проявената от него грижа показва дълбочината на състраданието му. Като пристъпил до ранения на пътя, той тозчас „превързал раната му”, като я облекчил с масло, промил с вино, и „като го качил на осел, завел го в гостилницата и се погрижил за него”. Така казва Евангелието.

След това милосърдие Самарянинът е можел да си отиде с чиста съвест. Но не, „на другия ден, преди да отпътува, той извадил два динара, дал ги на съдържателя на гостилницата и казал: „Погрижи се за него”. Сякаш вече всичко е направено за ранения. Но, съвестта на този човек все още не е удовлетворена. Той се обръща към стопанина на гостилницата и му казва „Ако похарчиш за него нещо повече от това, на връщане ще се разплатя”. Колко много истинска човечност излъчва тази постъпка!

Нима всички не могат да постъпват така?! И сега около нас има хора, поразени от грехове, оскърбени от злото на света, лежащи и страдащи на различни пътища. На тях може да се помогне.

Аз виждам тази неголяма каменна гостилница на милосърдния Самарянин на пътя между Йерусалим и Йерихон. Този малък дом, необитаван от никого, него го знаят всички поклонници в Светата Земя

... Пустинният път се вие сред планини, спуска се към Йерихон. Наоколо мъртви планини. Това са сърца. Чии са те? На древните или на съвременните хора? Това са нашите каменни човешки сърца, Господи. Те жадуват водата на Твоята Милост и са готови да отговорят на водата на Твоите цветя и треви.

Малката къща е близо до пътя. В нея идват хора от всички страни и народи и виждат тази притча, която чуват от Христа. И словото на пустинния път, на мъртвите каменни планини, и този малък дом, говорещ на народите за милосърдието – всичко това остава като Божий зов сред света към човечността на човека, към любовта и жалостта.

ТЪРСЕТЕ ДОБРОТО ...

„Молим ви също, братя, вразумявайте безчинните, утешавайте малодушните, подкрепяйте немощните и бъдете дълготърпеливи към всички. Гледайте, никой никому да не отвръща зло за зло; а винаги желайте доброто и един другиму, и на всички” (1 Сол.5:14—15).

Това казва апостол Павел в последната глава на своето послание до солуняните. Думите са ясни, не са сложни, а прости, но са изпълнени с много светлина, с много доброта и истина.

Ние, хората, живеем трудно заради нашето човешко зло и следствията от него. Човек страда предимно от това зло, което живее в самите нас, а след това и от злото, което живее в другите хора. Злото е като снежна топка, увеличава се, ако доброто не му се противопостави, ако не бъде разтопено от лъчите на доброто и милосърдието. И у другите хора, и в самите себе си ние побеждаваме хладината и тъмното зло само със сияещото, съгриващо Христово добро. Това Христово добро, понякога, може да бъде гневно, свято негодуващо, изобличаващо злото, - то и трябва да бъде понякога огнено, но то никога не ще носи зло под маската на добро. Такова е свойството на това духовно състояние, за което говори апостолът. На нас ни е потребно, преди всичко, да пазим своята душа и да я държим в мирен дух. И, ако ние успеем да постигнем това, ще помогнем на душата на друг човек да бъде в доброто.

За да излекуваме друга човешка душа, ние трябва да знаем как дадено лекарствено средство, което предлагаме, действа на нашата собствена душа. Лекарството на Христовата правда, Христовото добро изпитано във вековете, в продължение на две хилядолетия, е изпитано върху характерите и върху всички народи в света. Това дивно лекарство има необичайна сила, ако то бъде взето ”вътрешно”, ако го приемем с цялото си сърце и ум .... Ето една от скъпоценните капки от това лекарство: „Братя, вразумявайте безчинните, утешавайте малодушните, поддържайте слабите, бъдете дълготърпеливи към всички. Гледайте някой да не въздаде някому зло за зло, всякога търсете доброто и у един другиму, и във всички”.

Някои, като искат да оправдаят таящото се в тях зло, се опитват да се оправдаят със своя „характер”. Но, характерът се формира и се

изразява от свободните човешки реакции към окръжаващия свят. Този, който прави добро на другите хора придобива прекрасен характер; и това е най-добрата негова награда на този свят. А в бъдещия свят той ще бъде един дух със Самия Бог и с милиардите същества, спасени в Бога творения. Този, който върши зло и насърчава зло у другите придобива ужасен характер, става бич и нещастие за окръжаващите, както за своето семейство, така и за своя народ. „Малката беда е само началото”, казва една стара руска пословица. Дори само да започнеш да оправдаваш в себе си проявлението и дори само изблика на зло, развърщането на душата се отприщва от само себе си и следва погибел.

Нравственият характер на възрастния човек е това, което той е направил и прави сам със себе си. Душата е земя. Човекът е земеделец на своята душа. Ако в душевната земя се сее словото Божие, словото на Истината и любовта Христова, плодът ще е сладък, радостен за самия човек и хората, които го окръжават. Ако човек сее в своята душа плевелите на злото, ще израснат плевели, отровните треви на духа, които ще мъчат и самия човек, и другите хора. Душата може да се уподоби и на глина, а човекът на скулптор. Скулпторът вае от глината човешки образ. Така самият човек вае от своите душевни качества и способности или образ човешки, или животински. Когато човек върши някакво зло, той не само впръсква смъртоносна отрова в своето сърце, но и хвърля от тази отрова и върху другите хора, понякога дори и върху своите най-близки ... Пред чужди хора човек, обикновено не показва с охота своята лоша страна. Той държи на мнението на околните и иска всякога те да мислят за него само хубави неща. В обичайната домашна обстановка той показва истинското си лице и мъчи своите близки ... Скритото или явното зло всякога си остава зло. Човек трябва да се избави от него колкото се може по-скоро. Как? Преди всичко с осъзнаването на висшия смисъл на своя земен живот, на неговото велико безсмъртие в Бога и краткостта му на земята, чрез познаването на Евангелието и Исуса Христа, чрез обръщането към Неговата истина. Христос открива сегашното и вечното спасение на хората... И, по Своята благодат, ги води към спасение. „Аз съм светлината на света, казва Той. - Който Ме последва, той не ще ходи в мрака, а ще има светлината на живота” (Йоан. 8:12). Ако ние ходим в тази светлина, ще станем синове на светлината, тъмното зло ще изгуби своята власт над нас, и ние ще преминем от властта на тъмнината в „Царството на възлюбения Син Божий” (Кол. 1:13) Исус Христос. И

ще бъдем светилници, озаряващи нощта на скърбите и в живота на другите хора. Ние ще бъдем в Христа утешение за печалните и изцеление за наранените от зло на света.

СЛАБОСТТА И СИЛАТА НА ЧОВЕКА

Апостол Иаков се обръща така към тези, които са твърде самоуверени в своите човешки планове: „*Вие*, които не знаете, какво ще се случи утре: защото вашият живот какво е? *пáра*, която се явява за малко време, па изчезва. Вместо да казвате: "ако ще Господ и бъдем живи, ще направим това или онова", сега в своята надутост се хвалите: всяка такава хвалба е лукава.” (Иак. 4:14—16).

Това, сякаш, е безспорна истина, която се проверява от опита на всеки човек и всеки ден, - животът на земята е „*пáра*, която се явява за малко време”. Може ли обаче, да се планира твърде прецизно животът на базата на тази „*пáра*”? *Пáра*та не се задържа продължително време, така е и със земния живот. Само че, човешките планове обикновено се правят точно по такъв начин. С твърдото убеждение в своята устойчивост и непоколебимост, човекът подрежда своя живот, бори се планира, като не вижда всичката изменчивост на този свят, зависимостите от непредвидените обстоятелства, нито това, че всичко е от Бога. Бог е стопанин на видимото и невидимото битие, на настоящето и бъдещето (което за нас е невидим свят). Ние, хората, толкова често „сме тщеславни” в своите планове и намерения! И вместо да казваме, както съветва апостолът: „Ако ще е угодно на Господа и бъдем живи, ще направим едно или друго”, ние веднага, безапелационно и самоуверено казваме, че ще направим непременно това или онова, ще построим това и това, че ще преодолеем и ще се справим всякакви обстоятелства... „Всяко такова тщеславие е зло”, тъй като ние говорим така, сякаш Господ Бог е отстранен от света.

Ние лишаваме сами себе си от Неговата помощ и благословение, тъй като Господ Бог е истинският Стопанин на всичко. Да, хората прекалено често изразяват неоснователно мисълта, че успехът и късметът им зависят от самите тях. Нещо повече, много от тях дори се хвалят с това. През цялото време такова виждане се руши пред очите на целия свят – „неочаквано” хората биват връхлитани от болести, стихийни бедствия, земетресения, физически и психически проблеми, войни, от които страдат всички. Сякаш разрушенията настъпват по-бързо там, където семействата и обществото, управляващите партии и могъщите държави са добре уредени. „Преждевременната”, както хората се изразяват, смърт, е сред човечеството без да се съобразява с възрастта, и се лее човешкият поток през края на този свят във

вечността. Поколения след поколения изчезват и историята на отминалите векове остава като сън, понякога като кошмар за човечеството. Стари и млади хора отминават в неизвестността, заминават си неочаквано за окръжаващите, насред своите планове и незавършени дела ... Логиката на човешките сметки се разрушава през цялото време. И няма изчисления, чрез които да бъде предвиден последният ден и час на всеки човек. Животът на всички се съхранява само в Промисъла на Твореца, и пределите на всеки един се определя само от Него.

Но, човек все така лекомислено повтаря своето старо заблуждение, което е било забелязано и изразено много добре преди повече от двадесет века: „сега или утре ще отидем в един такъв град, и ще живеем там една година”... и т.н. Неизменността на житейската логика! Постоянният физически феномен на смяната на деня и нощта, прилива и отлива, всякогашната горещина на огъня и студът на леда, увеличат повърхностната мисъл на човека към извода, че негови са и „утре”, и „вдругиден”...

Тази неоснователна мисъл и лъжовна вяра в постоянството и непоклатимостта на човешкия феномен има за цел да замени истинската вяра в това, че хората винаги и във всички зависят преди всичко от решението на святата и велика воля на Господа. „Ако е угодно на Господа, и бъдем живи, ще направим това или онова”, - ето това е безгрешната формула, която се отнася до нашето бъдеще, не само в лично отношение, но и към цялото човечество. Ако ние дори само малко изтичаме от съзнанието си това неестествено отношение към живота, произлизащо само от нашето съзнание към нашето самомнение и самоувереност, веднага ще съзрем цялата невъзможност и неразумност за построяване на бъдещето само върху пясъка, върху парата, каквито се явяват нашите човешка воля и физически живот. Тоест, както още е казано: „Понеже, какво е вашият живот – пара, явяваща се за малко време и след това изчезваща”.

Но, удивителното е, че при всичката своя слабост и смъртност, човекът е, едновременно, и удивителна сила. Той покорява планини и океани, стопанин е на недрата на земята, властва над въздуха, строи бързо и още по-бързо разрушава много неща. Бидейки физически слаб, недълговечен и несъвършен, в много отношения, той господства дори над животните и растенията...

Откъде у човека такава власт над света, въпреки неговото нищожество?
Откъде у него такава сила над стихииите, сред всичката паяжина на неговия живот? Отговорът е един – от духа, от невидимия, очите на неговата духовна същност, скъпоценният печат на Висшия Разум в него. Тази същност и печат на силата се опитват да отрекат или обяснят нейното съществуване с материята. Само че, самата енергия и сила на това отрицание при материалистите, произлиза не от материята, а от духа им, който макар сляп и болен, е дух, носещ в себе си печата на висшия свят.

АПОКАЛИПСИС НА МАЛКИЯ ГРЯХ

“Но имам нещо против тебе, задето остави първата си любов” (Откр. 2:4)

Малкият грях е като тютюна. Той до такава степен е навлязъл в навиците на човешкото общество, че то му предоставя всички удобства. Къде ли няма цигара! Навсякъде има пепелници, навсякъде има специално оборудвани стаи, вагони, купета „за пушачи”. Дори няма да преувеличим, ако кажем, че целият свят сам по себе си представлява една огромна стая, по-скоро един огромен вагон в междузвездните сфери „за пушачи”. „Пушат” - по малко и спокойни грешат всички: стари и млади, болни и здрави, учени и прости ... Преди изпълнението на смъртната присъда позволяват на смъртника да си запали цигара. Сякаш въздухът е малко в земната атмосфера или е прекалено свеж - трябва да си го направим задимен, отровен и да дишаме, да дишаме тази отрова, опивайки се от дима. И ето, всички се опиват. Защото „непушачът” е явление твърде рядко, както и този, който „никога не лъже”, или който „не се превъзнася” ... Тютюневият пазар е един от най-значимите в световната търговия. Всяка година милиони хора се трудят, за да имат възможност други милиони и милиони да вдишват отровния дим, да замайват главите си с наркозата му и да тровят организмите си.

В човешката природа ли е да се греши малко, наркотично, да се „пуши”? Самият въпрос е странен. Това в природата ли му е или е против нея? В природата ни ли е да се наркотизираме сами себе си?

Правителствата забраняват услаждането с кокаин, а с тютюн поощряват. Човешките закони позволяват малките грехове, тъй като се смята, че те не вкарват в затвора. Всички са провинени в тях, но никой не иска да хвърля камъни по тях. Тютюнът е като „малък кокаин”, позволен е като малката лъжа, като незабележимата неправда, като убиването на човек в сърцето или в утробата. Но, не това казва Откровението Божие – волята на Живия Бог. Господ не се помирява нито с малката лъжа, нито дори само с едната единствена убийствена дума, нито с едничък прелюбодеен поглед. Малката тревичка на беззаконието е толкова окаяна пред Господа, колкото е и голямото дърво на престъплението. Многото малки грехопадения, разбира се, тежат повече на човешката душа, отколкото няколкото големи, които са всякога в паметта ни и могат всякога да бъдат извадени за покаяние.

Разбира се, светецът не е този, който върши велики дела, а който се въздържа дори от най-малките престъпления.

По-лесно е да поведеш борба срещу големия грях, по-леко е да възненавидиш неговото приближаване. В този смисъл е известен случаят с праведния Антоний Муромски. При него дошли две жени: едната била съкрушена само за един свой голям грях, а другата самодоволно свидетелствата за своята несъпричастност към никакъв голям грях. Като ги посрещнал на пътя, старецът заповядал на първата да потърси и донесе голям камък, а другата да събере повече малки камъни. Жените се върнали след няколко минути. Тогава той казал: „Сега вземе тези камъни и ги занесете на местата, откъдето сте ги взели”. Жената с големия камък лесно намерила мястото, откъдето го била взела. Другата обаче, се въртяла напред-назад, нагоре-надолу, търсейки гнездата на своите камъчета, и в края на краищата, се върнала при него със своите камъни. Прозорливият Антоний им обяснил какво изобразяват тези камъни... При втората жена те представлявали многобройните грехове, с които тя била свикнала, нямала ги за нищо и не се каела за тях. Тя не си спомняла своите малки грехове и избухването на страстите, а те изразявали безотрадното състояние на нейната душа, която била неспособна на покаяние. За разлика от нея първата жена, помнейки своя грях, боледувала заради него и го свалила от душата си.

Многото малки, недостойни навици са тиня за душата на човека, ако той ги затвърждава в себе си или ги осъзнава като „неизбежно” зло, против което „не си струва” и „не е необходимо” да се бори. Ето от тук и душата се задвижва в посоката на врага Божий. „Аз не съм светец”, „аз живея в света”, „аз трябва да живея като всички хора” - така успокоява себе си повяхващата съвест на вярващия човек. Човекът е човек, разбира се, ти не си светец, разбира се, ти „живееш в света”, и „трябва да живееш като всички хора”. И после, раждай се, като всички хора, умирай като тях, гледай, слушай, говори като тях, но защо ти е да престъпваш Закона на Бога „като тях”? Защо не ти харесва да благоухаеш „като тях”? Замисли се над това, човеко!

Колко трудно е само да се раздвижи душата с лъжливите, но обичайни за нея мисли. Психологията на атеистичния свят така се е врязала в съвременния човек, че по отношение на греха и престъпленията против Божиите Закони почти всички хора действат еднакво - „според

щапмата”. Най-печалното е, че злото е внушило на хората да виждат греха като „необходимост на природата”.

Изискванията на природата е да диша, да се храни според нуждите си, да отделя част от денонощието за сън, но не и да наркотизира своя организъм, да се привързва безсмислено към миражи, към дима.

Ето защо трябва да се замисляме често над въпроса, как злото само изплува на повърхността на съвестта. Работата е в това, че съвременният човек понякога се замисля над единствено важният въпрос, отнасящ се до 60-70-е години живот, до вечността и нейното безсмъртно съществуване в новите, големите условия. Погълнат от напълно превратното разбиране на „практиката”, съвременният човек, претоварен на практика със своя земен живот си мисли, че самият той на практика е „практичен”. Това е горчиво заблуждение! В минутата на своята неизбежност (тя всякога е много близо до него), той ще се срещне очи в очи с т. нар. смърт, ще види колко малко е бил практичен, като проумее, че е свързвал практичността само с потребността на стомаха си и съвсем е забравил своя дух.

Ще дойде момент, в който човек ще се „замисли” действително над елементарните нравствени закони, действащи в живота му. И, нещастникът ще страда невъобразимо, като дете, плачещо след опарване от огън. Човечеството се докосва непрекъснато до огъня на греха и похотта, и плаче и страда, но отново и отново се докосва ...като не разбира своето състояние на духовно детство, което в Евангелието се нарича „слепота”. Действително, има слепота на сърцето независимо от наличието на физически очи.

Човечеството се убива само чрез греха, като и всеки един човек поотделно. Като иска да владее, вълнува се от злото, но разюздава нисшите си инстинкти, човечеството само си подготвя страшна съдба, както и всеки човек, който върви по този път. Тези, които сеят вятър, ще пожънат бури. Ето над тези неща, над тези единствено важни неща трябва да се замислиш „поякога” ... „Живей за мига”, „каквото ще става, ще става” – оттласква се душата от самата истина, макар и тя да говори вътре в нея, че трябва да излезе навън. Но, ако се съсредоточите и огледате към какво се е привързано сърцето ви, ще започнете да мислите за своята вечна участ. Творецът на света заповядва на човека да се грижи само за деня, а светът заповядва да се

грижи само „за мига”, като така потапя човека в морето от грижи за целия живот!

Темата за нравствеността въобще не е дребна. Тя съдържа отражението на апокалиптичeskия упрек на Божия християнски свят, че той „е забравил своята първа любов”. Колко само чисто и високо нравствено за човека може да залитне нашата природа, от която е създадено тялото ни. Като чист камък, готов да говори против хората, които не въздават слава на Бога, като чисти цветя и дървета в своя чуден кръг на живота, като великолепно покорни на Закона на Твореца зверове в своята чистота.

Божията природа не пуши, не приема наркотици, не развратничи, не отравя плодовете, дадени ни от Бога. Безсловесната природа учи човека как трябва да носи Кръста на послушанието към Бога сред всичките бури и страдания на този живот. Човек трябва да се замисли върху всичко това.

Някои си мислят, че случващото се тук, на земята, няма да има никакви последствия. На човека с нечиста съвест, разбира се, е приятно да си мисли така. Защо обаче, той трябва да лъже сам себе си? Рано или късно ще трябва да види ослепителната тайна на чистото мироздание. Ние усещаме себе си като „живот”. Нима ние се оценяваме така ниско и толкова повърхностно разбираме Този, Който е сътворил света, че да мислим за тази земна жизнена суета като за битие на човека? Ние сме много повече и превъзхождаме това, към което сме свикнали тук, на земята, пресмятаме не само своя живот, но дори и своите идеали. Но, не сме зърно, положено в земята. И затова сега ние не виждаме повърхността на вселената, тази истинска картина на природата, която се открива пред нашите очи в минутата, наричана смърт, т.е. скоро за всички ще настъпи пролетта.

Какво е смъртта? Смъртта съвсем не означава ковчег, гроб, не е траурна лентичка на ревера. Смъртта – това е, когато прорастъкът на нашия живот се покаже на повърхността на земята и започне да се изправя под преките лъчи на Божието слънце. Трябва още тук, на земята зърното на живота да умре и да покълне. Това е така нареченото в Евангелието „раждане от дух”, ”второ раждане” на човека. Смъртта на тялото е кълн в земята, излизане от земята. Всеки човек, получил макар и най-малка духовна закваска, макар и най-

незначителния евангелски бисер „вътре в себе си”, съвсем не очаква смъртта, дори е далече от смъртта. За мъртвите духом, разбира се, ковчегът, гробът, черните лентички – всичко това е реалност. И техният дух не излиза на повърхността на истинския живот, защото те са живели на земята само за себе си, и за своите грехове не са умрели. Подобно на яйце, тялото ни е закрито от другия свят с тънка черупка. Нашите черупки се удрят една о друга ... Блажен е човекът, който се окаже жив, оформен организъм за бъдещия живот. Достойно за плач е това състояние, което ще се окаже безформена течност ... и дори може да бъде отвратително по своя отвратителен нравствен мирис! Тук, на земята, ние наистина сме в тъмнотата на духа, в неговата „утроба”. Та, нима не е престъпно, да сме в такова състояние, да не се подготвяме за своето сегашно раждане, а да смятаме собствения си мрак или за идеално, за радостно място за живот (както смята оптимистичният атеизъм), или за непонятно място за безсмислени страдания (както смята песимистичният атеизъм)?

С физическите очи смисълът, разбира се, не се вижда, но в него много лесно, по-лесно е да се повярва, като се замисляме за себе си и над Евангелието. За този смисъл крещи цялата природа. За него започва да крещи всяка пробудила се човешка душа. Как само предпазливо и внимателно трябва да се отнасяме ние, „не покълналите” хора, един към друг .... Как само трябва да пазим един от друг своето покълване, за да има то излаз на свеж въздух под Божието слънце!

Човек е твърде, до страшно отговорен за всичко. Трудно е дори теоретично да си представим нещастieto му, ако той е живял на земята атеистично, „така, сякаш няма нищо”, сепва се изведнъж и се изправя лице в лице с реалността – не толкова ярка, колкото е нашата земя, но превъзхождаща всички наши понятия за реалност ... Та нима не за тези души страда Господ в Гетсиманската градина? Във всички случаи, Той е приел страданието на Кръста и за тях.

Ако видимото небе не ни отделяше от невидимото, ние бихме се разкъсали от това несъответствие на духа, което съществува между ангелски тържествуващата църква и нашата земна църква, почти невойнстващите, дребни човешки души. Ние бихме се ужасили и проумели ясно тази истина, която сега е неразбираема за нас: какво е направил Господ Иисус Христос за нас и какво прави Той за всеки един от нас. Ние си представяме почти теоретично абстрактно Неговото спасение. Но, ако можехме да видим, от една страна, белоснежните

сонми на мълниеносните чисти духове, огнени, пламенни; а от друга, горящите от парите, несговорчиви тъмни сили, бихме се ужасили, бихме потръпнали. И тогава, би ни се представила ялната картина на безусловната невъзможност за спасение по „естествен” път. Разсъжденията на окултистите за еволюционното движение на превъплъщаващото се човечество биха ни се сторили, в най-добрия случай, безумни. Ние бихме видели, че тъмата над човечеството не се разрежда, а тъмнее все повече и повече... Тогава бихме разбрали, какво е направил за хората Въплътеният се на тази земя Творец. Бихме видели как класът на само едно зърно се издига устремено към небето, както и най-малката искра Христова у човека, както едничко зрънце с прорастък ще спаси този човек. Всичко тъмно се зачерква, оттласква, взима се само една искрица и тя става вечен живот за човека. Слава на спасението Христово! Наистина, ние нямаме нищо у себе си, освен своето лежащо в прахта човешко достойнство. И от тази прах ние възлизаме чрез благодатта Христова и с искрата се въздигаме към небесата. Но се въздигаме, ако у нас се е запалила искрата на любовта към Бога, ако ние сме способни да оттласнем от душата си всичко смъртно в света, способни сме да забележим това смъртно в най-малкото, и така да го оттласнем от себе си. Чувствителността към най-дребното в себе си показва здравето на наша душа. Щом устройството на атомите представлява точно отражение на слънчевата система, това е прекрасен пример за органичната еднородност на всеки грях – и малък, и голям.

Темата за необходимостта от отхвърляне дори на най-малкия грях ни навежда на един от най-важните въпроси в човешкия живот: въпросът за живота след смъртта.

Откровението на Църквата утвърждава, че ако душата не се освободи от една или друга страст, тя пренася тази своя страст отвъд този свят, където видимо нямаме тела (до възкресението). И не е възможно тя да бъде удовлетворена, от което душата пребивава в постоянни мъчителни самоизгаряния, подклаждани от непрестанната жажда на греха и похотта без възможност те да бъдат удовлетворени.

Гастрономът, мислещ само за храна в този земен живот, без съмнение, ще се мъчи след смъртта си независимо, че е лишен от плътска храна, но не и от духовната жажда да си я набави, да я притежава. Пияницата ще се терзае невероятно без тяло, което може да удовлетвори, да

накваси с алкохол и така да успокои мъчещата се душа за известно време. Блудникът ще изпитва същото чувство. Сребролюбецът - също ... Пушачът – също.

По-добре е да се направи опит. Нека пушачът да не пуши две – три денонощия. Какво ще изпита? Известно мъчение, смекчавано все още от отношенията и развлеченията в живота. Но, ако отнеме развлеченията от живота, страданието ще се обостри. Страда не тялото, а душата, живееща в тялото, която е свикнала именно чрез тялото да удовлетворяла своята похот, своята страст. Лишената от удовлетворение душа страда. Така страда, разбира се, и душата на богатия грешник, който изведнъж е останал без богатство, обичащият покой, който е лишен от покой, душата на самолюбеца, ударена по самолюбието ... Колко само самоубийства има на тази почва! Всичко това е опит, голяят опит на нашия земен живот. Нима тук, на земята, ние можем да правим опити със собствената си душа?! Всеки човек трябва да е далновиден. Трябва да пазим своя дом от крадеца (Мат. 24:43).

Като чувстваме това, нима можем спокойно да се предаваме на страстите или да ги делим на сериозни и „невинни“? Та нима огънят, все едно, не е огън – както този в доменната пещ, така и онзи в запалената клетка кибрит. И единият, и другият е мъчителен за човека, когато се отнася до него, а е възможно той дори да е смъртоносен. Трябва да проумеем несъмнената истина, че всяка страст, всяка злоба, всяка похот е огън. Божият Закон е заключил инстинктите на човешкото тяло в рамки, а волята и раздразнената от енергия душа дава истинското направление, за да може по-удобно и по-лесно да върви човекът към одухотворението. Как може да се нарече такъв човек, който, разбирайки всичко това, спокойно и лекомислено се отнася към своите страсти, извинява ги, приспивайки всички признаци на спасителната чувствителност на своята душа?!

Трябва, преди всичко, да престанем да оправдаваме своята похот – дори най-малката, да я осъдим пред Бога и пред самите себе си. Трябва да молим за избавление, за спасение. Спасителят Господ се нарича спасител не отвлечено, но реално. Спасителят спасява от всички слабости и страсти. Той избавя. Той изцелява. Напълно видимо, осезаемо. Като изцелява, той прощава. Прощаването е изцеление от това, което трябва да се прости. То се дава само на търсещите и

жадуващите тази правда. На искащите, тлеещите в своето желание, не се дава изцеление. На горящите, пламтящите, умоляващите, стремящите се със сърцата си, се дава. Понеже само чрез такива начини може да се оцени дарът на Божието изцеление, да не роптаем, но да благодарим за него, като пазим зорко Името на Спасителя от нови изкушения на злото.

Пушенето, разбира се, не е много голяма похот, както и запалената кибритена клечица не е голям огън. Но и тази похот е духопротивна. Дори не можем да си представим който и да било от най-близките Христови ученици да пуши цигара.

„Унищожавай малката похот”, - казват светците. Няма жълъд, който да не съдържа в себе си дъб. Така е и с греховете. Малкото растение лесно се изтръгва. За изкореняването на голямото са необходими специални инструменти.

Духовният смисъл на пушенето и малките „оправдавани” неща, всъщност, представляват противозаконният дух на разпуснатостта не само на тялото, но и на душата. Това е лъжовно успокояване на себе си (на своите „нерви”, както се казва понякога, като не се осъзнава напълно, че нервите са плътското огледало на душата). Това „успокояване” води към все по-голямо отделяне от истинския покой, от истинския утешител Духа. Това успокоение е мираж. Сега, когато имаме още тяло, трябва да се възобновим постепенно. После това наркотично успокоение ще бъде източник на мъчителна плененост на душата.

Трябва да се разбере, че „избълващият”, например, своята злоба – също се „успокоява”. Но, разбира се, само до новия изблик на злоба. Не бива да се успокояване с удовлетворяването на страстта. Можем да се успокояваме само, ако я противопоставим, ако се удържим. Можем да се успокоим само, ако понесем Кръста в борбата против всяка страст, дори срещу най-малката, защото Кръстът я бодне неприятно в сърцето. Това е истинският път - твърд, верен и, най-главното, водещ до вечното щастие да се повдигнеш над облаците и да видиш слънцето и вечното синьо небе. Повдигналият се над страстите влиза в сферата на света Христов, на неописуемите блаженства, започващи още тук на земята, и достъпни за всеки човек.

Цигарите са миражно щастие. Същото като това, когато на някого се разсърдим и му демонстрираме гордост, напудрим страните и начервим устните си за пред хората, откраднем парченце сладкиш. Всичко това е като да задигнеш дребни стотинки от църковното блюдо на Божията природа. Не е необходимо да търсим такива „щастия”. Тяхното пряко, логично продължение са кокаинът, удар в лицето или изстрел в сърцето – все имитации.

Блажен е човекът, който намирайки такова щастие, го отблъсне с праведен и свещен гняв. Това царстващо в света демонично щастие е блудница, която се вмъква в брака между човека и Христа, с Бога Истинния и чистата блажена радост.

Всяко утешение извън Светия Дух Утешителят е тази безумна съблазън, на която строят мечтите си тези, които устройват човешкия рай. Утешителят е един и това е само Творческият Дух на Истината Христова.

Да се молим на духа, пушейки цигара, е невъзможно. Не е възможно и да се проповядва, пушейки цигара. Пред входа на храма Божий цигара се хвърля, но нима ние не сме храм Божий.

Който иска всяка минута да бъде храм Божий, ще хвърли цигарата, както и всяка лъжовна мисъл, всяко нечисто чувство.

Отношението към най-малкото душевно движение в нас е термометър на вярата на човека и на неговата любов към Бога.

Можем да си представим такъв житейски пример: тютюнът, като растение, не съдържа в себе си никакво зло (както и златният пясък, както и памукът, от който се формира парична печалба). Прасковата е Божие растение. Алкохолът може да бъде много полезен на човешкия организъм в дадени минути и в дози, които не противоречат на духа, както и умереното количество чай и кафе. Дървото, материята, от която се правят мебелите, всичко е Божие ... Но, нека сега вземе всички тези предмети в следното съчетани: изтегнал се е човекът в мекото кресло и пуши хаванска пура, ежеминутно си сръбва прасковен ликьор ... Може ли този човек в такова състояние да води беседа за Живия Бог, да мълви молитва към Живия Бог? Физически – да, духовно – не. Защо? Защото в този момент човек е отпуснат, неговата душа е потънала в креслото и в хаванската пура, и в чашката прасковен ликьор. В този момент у него почти няма душа. Той е като блудния син от Евангелието, който се скита в „далечни краища”. Така човек може да

погуби своята душа. Човек я губи през цялото време. И е добре, ако от време навреме я намира, бори се, да не я изгуби отново, трепери над своята душа, като над любим младенец. Душата е младенецът на безсмъртието, беззащитен и жалък в условията на окръжаващия ни свят. Колко много само трябва да я притискаме до гърдите си, до сърцето си тази наша душа, колко силно трябва да я обичаме нея, предназначенията за вечен живот. О, колко внимателни трябва да сме само, и да чистим от нея дори най-малките петънца!

Сега представихме пример на невъзможността да съхраним своята душа, ако сластолюбиво я поделяне с окръжаващите предмети: креслото, цигарите, прасковения ликьор. Взетият пример е особено красноречив, макар и в живота да има още по-красноречиви. Но, дори да не вземем красноречив, а най-обикновен, тривиално сив пример, но за същия този разпуснат дух, ще остане същата атмосфера, при която дори най-малките грехове ще мълчат за Христос, а няма да говорят за Него. Ето къде е отговорът на въпроса, защо светът мълчи за Христос, защо нито на улицата, нито в салоните, нито в приятелски разговори хората не говорят за Спасителя на Вселената, за Единия Отец на света, като в това число не влизат множеството хора, които вярват в Него. Не всякога е срамно да се говори пред хората за Бога. Понякога е срамно пред Бога хората да говорят за Него. Светът разбира инстинктивно, че в тази обстановка, в която се намира той през всичкото това време, по-малък е грехът да се мълчи за Христа, отколкото да се говори Него. И ето, хората мълчат за Бога. Това е страшен симптом! Светът се наводнява от легиони слова, удържимият език на човека пуска тези легиони, и нито дума, нито само една думичка за Бога, за Началото, за Края и Средоточието на всичко. Понеже е казано за Бога – ето сега ще се яви и изобличи целия свят. И, ако словото за Бога казва всичко, е трудно да го изречеш до край – и пред себе си, и пред света.

Ако човек не се отвращава от своите малки грехове, той е духовно нездрав. Ако той се отвращава, но „няма сили” да преодолее слабостта, това означава, че тя ще остане до тогава, докато човек не прояви своята воля в борбата с нещо още по-опасно за него от дадената слабост, тя остава за негово смирение. Има немалко хора на външен вид без пороци, не пият и не пушат, но по думите на св. Йоан Лествичник, са като „гнила ябълка”, тоест изпълва ги явна или тайна гордост. И не е възможно тя да бъде смирена, освен с някакво падение. Но, ще остане

извън Царството Божие и неговите закони и този, който сам, по едни или други съображения, „си разрешава“ малки грехове. Такъв човек, „приспиващ“ своята съвест, става неспособен да пристъпи границата на истинския духовен живот. Той всякога остава подобен на юношата, пристъпващ към Христа и сега отстъпва от Него с печал, или дори понякога без печал, а само колкото да ... „запали цигара“!

Ригоризмът и пуританството са чужди на евангелския дух. Фарисейската праведност без любов е по-тъмна в очите Божий, отколкото всякакъв грях. И топлохладността обаче към изпълнението на заповедите, е също толкова тъмна. Както фарисействащите, така и търгуващите и пушешите в храма Божии биват изгонвани от него. „Понеже волята Божия е нашето осветление“ (Ефес. 4:3). Трепетната съвест сама изостря зрението за откриване на чуждата прах, попаднала върху раната на душата.

Синът Божий и Синът Човешки ни е дал една заповед: „Бъдете свършени, както вашият Отец Небесен е свършен“ (Мат. 5:48). В нея Господ сякаш казва: „Хора, Аз не ви давам мярка – определете си я сами. Определете сами мярката на вашата любов към Моята чистота и вашето послушание според вашата любов“.

АГОНИЯТА НА САМОТАТА (пневматология на страха)

I

Страхът е агонията на човечеството... Трудно е да я разбереш докрай и съвсем не можеш да я излекуваш. От нея може да изцери само небето или да я заглуши земята, да я затлачи суетата, да я прикрият грижите. Човек може да се отвлече от тази мъка с различни стремежи, планове, надежди, кратки земни радости или с друга земна болка.

Страхът е като вятър, среща човека по всички негови пътища. От какво ли не се страхуват хората в света! Отстъпили от своето доверие в Твореца, те строят своя земен живот, заобиколени от тревоги, опасения, страхове и ужаси.

Престанали да пребивават в рая на сладкото Божие доверие и своето доверие към Бога, те са започнали да се страхуват мъчително от всичко и да плашат целия свят със себе си. Хората са напълнили земята с нетрайност и бедствия, в която живеят, непрекъснато призовавани към друг, по-висш живот, но почти не откликващи на този призив. Потънал в земята, човек вижда само нейната чернота. Цялата природа усеща отлъчеността му от висшия живот и свобода, и се измъчва за него, но и се бои от него...

Тръни са обкръжили човешкия живот и бодили са застанали на пътя му. Злото и страхът са започнали да жилият човека. Те обаче могат да го жилият само „в петата” (Бит. 3:15), т.е. в неговите външни, периферни чувства и мисли, в които сега се е концентрирал целия му земен живот, след като е изпаднал от висотата на светлия Разум. И, ужилен в своята жалка пета, човекът започва да изнемогва от цялата дълбочина на своето съществуване – толкова е слаб той, защото се е лишил от Благодатта. Като звяр, той трепери и се страхува от всичко, „страх и трепет ме връхлетя, и ужас ме обвзе” (Пс.54:6).

Изгубил своята „първа любов” (Откр. 2:4), но все още не научил последната си любов – Христа, човекът се е оглеждал в своето огромно и хладно леговище – света, и се е страхувал. Така е започнала неговата история, която все още не е изживяна до край от човечеството. Той е започнал да се топи от опасностите, от неверността на своя живот и живота на другите човечеци. Злите сили са започнали да го мъчат, привличайки го към себе си, дарявайки му своите призрачни наслади, а след това да го бият, наслаждавайки се на неговата беззащитност и помраченост. Човекът свикнал с властта на тъмните сили над себе си. Започнало да го посещава ново чувство: радостта да бъде зъл и страшен за околните. И колкото повече живее в своята злобна наслада

и омраза към другия човек, властност и гордост, толкова повече се страхува и плаши от другия човек.

Тайнствено и страшно е раждането на човека в света. Страшен за човека е преходът от тъмната утроба на света в тайнствената вечност. Всяка минута от този живот е страшна със своята новост и отговорност. Но човекът се е научил да лъже своя страх, да го крие, понякога да му се надсмива; лъже го, дори му се подчинява и му принася жертви, за да получи по-леко съществуване под неговата власт. Такава е същността на древното и съвременното идолопоклонство, култивирането на изкуствения свят на живота и мисълта извън Бога... Човек лъже себе си, живее бездушно и безстрашно.

Днешният бяг на човечеството, на неговите интереси, въображение и цивилизация, все по-ускоряващото се кръжение на хората в пространството и времето израства не само от социалните и културните връзки между хората, но и от страшната самота в света, от самотата, която човекът иска да се скрие от себе си и от другите.

Още древното поклонение на идолите и фетишите е било проява именно на тази самота. Като се е стараел да скрие от себе си и от другите своето нищожество и своята метафизична голота без Бога, човек е строил и строи света. Но дори и в този негов тъмен стремеж – да скрие от себе си своята слабост и нищожност – тлее искрата на неговата свобода да избере пътя си.

Неоценил и неоченьващ своето високо достойнство и свободата да бъде син Божи, човекът трябва да се учи сега на тази свобода на вярата в Бога, любовта към Бога и послушанието към Него чрез цялата болка на своята нелюбов, своето неверие и непослушание. Оставайки Божия до последната си прашичка и тревичка, земята е станала сурово училище за него. С благоуханната си близост към небесния свят тя се е превърнала в сурово училище на Божията истина. Вътрешното зло на човешката нелюбов към Бога се е превърнало и се превръща все повече във външна, физическа и историческа обстановка за човека. Възникващо в душевната бездна и неумито от покаянието, злото покрива с рани, язви и болки тялото на земята. „Тръните и бодилите” (Бит. 3:18), които заобикалят нашия живот, са нашите болести, нашите страхове, нашите смутове и ужаси. Те са пропълзели, връхлетели във външния свят чрез вътрешния свят на човешката душа, изтръпнала и потресена от своята измяна към Бога.

Историците на древния свят (като Fustel de Coulanges — "La Cité antique") свидетелстват за този нечовешки, „тоталитарен”, тъмен страх, който движи и направлява историята на древния свят.

Във всички области на живота хората са били роби на своя тъмен страх, докато не им бил даден нов страх – високият страх на светия закон. Със страха на Своя закон Творецът лекува хората от страховете на земята. Все по-помраченото и плашещо се на всяка крачка от нещо човечество може да бъде излекувано от тъмния страх само с един нов, по-висш, светъл страх; вече не с безсмислено треперене пред ужаса на живота и съдбата, а със страха на благоговението пред закона на Твореца и Неговия Дух, страха на нравствената отговорност за дадените таланти на истината и любовта. „Събуй си обущата от нозете, защото мястото, на което стоиш, е земя свята” (Деян. 7:33).

След възплъщението на Логоса и идването на огъня на Духа в света, цялата земя (за висшето човешко съзнание) е станала свята и човешкият грях на земята е станал още по-противен, явил се е като още по-голямо безумие, отколкото по времето на Закона. Светлият страх пред горящата къпина на великото Божие съвършенство е началото на последната мъдрост на човека: „Начало на мъдростта е страхът Господен” (Пс. 110:10). Със словото на Своята Истина Творецът е изтръгнал смъртоносната стрела от живота на човечеството и е поразил злото с нея. Като освободил страха от неговата демонична отрова, Духът Божи започнал да управлява и възвисява с този страх сърцата на хората. Свикнали със страха като със собствения си живот, те започнали да изпитват нов, по-висш страх. Като започнали да се връщат към Бога, към смисъла на своя живот, те започнали да се освобождават от старите си страхе. Страхът се оказал обезвреден, преобразен, издигнат към небето.

Този страх Божи е способен безкрайно да се извисява и изтънчва, той излиза от сферата на всяко плашене. Затова той не е отменен с идването на Богочовека на земята, Който донесе на света Новия Завет – вече не на страха, а на безстрашието на любовта. Страхът останал в света като светъл нимб над огнения човешки стремеж към Божията Чистота.

Човечеството започнало да живее между два страха: чистия, светия и тъмния, грешния, залитайки ту към единия, ту към другия. Човекът все още е запазил способността, наред с възвишеното чувство на ангелско благоговение пред Името на Господа на силите, да таи в себе си и да показва тъмен демоничен страх – страха на суеверията, самолюбието и егоизма.

Дълбоката душевна раздвоеност, усещана и съзнавана от много хора, може да бъде изцерена само чрез очистване и освещаване на страха. Да се унищожи като преживяване всеки признак на какъвто и да било страх е невъзможно. Но човек може да възвиси своя страх. В това се изразява религиозният цъфтеж на човешката личност.

Първият тъмен страх на човека е страхът да види Бога. Това е всемирното скриване на Адамочовечеството от близостта Божия. „Гол съм и се скрих” (Бит. 3:10). Така по цял ден човечеството се крие от Бога в своите дела, чувства и желания.

Вторият тъмен страх на човека е страхът да види човека. Дълбочината на тази антропологична истина се разкрива още от първите страници на Библията: „Ето, Ти сега ме пропъждаш от лицето на земята, и аз ще се скрия от лицето Ти и ще бъда изгнаник и скитник по земята; и всеки, който ме срещне, ще ме убие” (Бит. 4:14). Това са думите на Каин след убийството на брат му.

Както човек се страхува, че може да не намери Бога, така се страхува и да намери Бога, да види своя Спасител в себе си и в другия човек. Той понякога се страхува и да намери висшата човечност в себе си и в брат си.

„Где си?” (Бит. 3:9), зове Духът Божи все същия древен библейски Адам, тоест човечеството. И всеки човек, съзнателно или безсъзнателно, според движението на своята душа, отговаря на Бога: „Чух гласа Ти в рая, и ме достраша, защото съм гол, и се скрих” (Бит. 3:10).

Бягството от човека е вече вторият етап на отстъплението от Бога. Хората, които са отстъпили от Бога, но все още не са отстъпили от човека, са близо до връщането към Бога. Метафизичното отстъпление на невярващия в Бога човек от другия човек е последната форма на нравствения солипсизъм, злокачествения тумор на човечеството, развиващо се не към Божествената истина, а в сферата на своето собствено егоистично същество.

Злите страхове служат на злото. Човекът се страхува да признае, че е духовно беден и гол. Осъзнал се като гол, той се страхува да обърне своето чело и своята вечност (човечност) към Бога. И, страхувайки се от това, той се страхува да намери Бога някъде, в света или в своя живот. Така човекът пъди сам себе си от лицето Божие във „външната тъмнина”, където има „плач и скърцане със зъби” (Мат. 8:12).

С ужаса от своето собствено несъответствие на Бога, понякога много дълбок, се обяснява неверието на човека, това тъмно човешко

плашене от това да намери Бога някъде – в себе си или в света. „Няма Бог!“... „Не може да има Бог в свят, където има толкова много зло и страдания!“ Та това вече е някакъв вид знание за Бога и трепет пред своите и световните несъответствия с Него. В неверието има ужас от възможната среща с Бога. Страхът се отмества някъде встрани, душата се успокоява от неверието... Така бягащата по земята пустинна птица щраус крие главата си в пясъка, като си мисли, че се спасява от преследвачите. По същия начин и човекът се крие в пустотата от Твореца.

Но ние виждаме в страха на падналия човек също и райския отговор на първото срамежливо целомъдрие на творението: „Иди си от мене, Господи, защото аз съм грешен човек!“ [Лук. 5:8]. Така възкликва обхванатият от страх и ужас заради своята слабост и нечистота апостол Петър след явената му чудесна милост на Тивериадското езеро. Тук виждаме вече не толкова стремеж да се избяга от най-Светия, колкото скриване от Него поради любов към Него, поради срам от себе си, срам от своята немощ и неподготвеност за тази среща.

И чрез този светъл ужас човек носи в себе си отблясък от Рая, от радостта на херувимите и серафимите, закриващи лицата си от Слънцето на любовта.

На всяко истинско покаяние е присъщо чувството на свято криене от Бога, което показва райската природа на човешкото покаяние като начин да намериш мястото на духовното си съответствие с Бога. Това е светлият трепет на блудния син, съзнаващ, че „няма правото да се нарече син“, пред любовта на Отца. Това е същият страх като страха на апостол Петър след чудното риболовство в Галилейското езеро.

Ех, ако можеше нашите човешки сърца да бъдат докосвани само от такъв страх! Но ние, хората, сме или безчувствено дръзки към всичко – към живота и към смъртта, към доброто и злото, или твърде страхливи и плашливи, недоверчиви към живота, към стихииите, към зверовете и хората. Дори най-голямото ни безстрашие е често пъти не признак на Вечния Живот, заложен в нас, а само израз на нашето безчувствие към тайните на живота и неговата святост.

Самоувереният човек, който не се страхува от никакви трудности на живота и смъртта, се плаши изведнъж да не бъде смъртен от началника, да не предизвика насмешка в обществото или, напротив, да не получи някакво отличие, удовлетворение на самолюбието си. Храбрите воители бледнеят от една дума или поглед на слаба жена. Тъмният страх винаги се предизвиква от страст. Този страх винаги е вследствие на невярна любов към света, към друг човек или към себе

си. Но се среща и страх, роден от душевната пустота, от загубата на човека за самия себе си. Тъкмо с този последен страх се уплашил апостол Петър в двора на Каиафа, в присъствието на Самия Христос Спасителя. Готов да даде живота си за Христа, той изведнъж (такова е следствието от самонадеяността) се смутил и уплашил.

В своя тъмен страх съвременният човек прилича на най-примитивния свой предшественик. От какво ли не се страхуват хората! Животът на съвременния човек, както и на древния, е изтъкан от страхове, които прелитат в душата му като птици, без да се отразяват винаги на екрана на неговото съзнание. Съвременният човек не ги осъзнава. Ако в сърцето няма мир, може да се каже, че страховете, тези деца на човешката страст, живеят в неговия душевен дом.

Страховете влизат през вратите и прозорците на човека, свирят в ключалките му, изпълват всички пори на живота му, парализират дейността на дейните хора и активизират бездейните. Който не е безчувствен, все от нещо се страхува, че дори и от много неща. Управляващи и управлявани, началници и подчинени, богати и бедни, здрави и болни – всеки се страхува по своему... Няма съмнение, че плашещият се от всевъзможни лични, обществени и световни призраци съвременен човек е роб на демоничните страхове дори в по-голяма степен, отколкото древният езичник или наивният африканец днес.

Навремето мнозина, уплашени от авторитета на „науката“, побързаха да се отрекат от най-висшата ценност на своя живот и култура – от Твореца, от своето вечно спасение, от Евангелието, от своята душа... Не беше ли това страх от призраци?! Сега вече тези по детски научни „изводи“ от миналото столетие изчезнаха пред светлината на новото човешко познание, пред новото слово на науката, която вече не се противопоставя на Бога, а, напротив, осъзнава скромно своите граници.

Човек се измъчва от собственото си тяло. Човешкото тяло си има собствено разбиране за щастие и мъка, за радост и печал. Телесните емоции за човека са нов източник на страдание и страхове – страх от тялото и страх да отстъпиш на тялото. Тялото е инертно, настойчиво и грубо спрямо духа и си има собствена психология и воля. То настъпва срещу духа на човека като лъв; вързано от духа, се превръща в жалък пес. То е „от този свят“, и не признава висшите търсения на човешкия дух; налага се да бъде принуждавано към добри дела, към молитва, към саможертвеност.

„Душевното“ (1 Кор. 15:44) тяло се страхува много. Често пъти то трепери, докато духът на човека си остава мирен и предаден в

Божии ръце (опитът на много вярващи хора по време на въздушните бомбардировки).

Човек се страхува да срещне себе си, защото, намирайки себе си, може да намери Бога. А той не иска да срещне Бога. От такава среща човек се страхува от дън душа и бяга цял живот дори от най-малкото задълбочаване в себе си. Целият бяг на живота му, всичката суетня на света, динамиката на неговата цивилизация с нейните нивелиране и стандартизация на живота, развлечения и увлечения, грижи, планове и ентузиазъм буквално прогонват човека от Лицето Божие и го лишават от човешко лице. Но ”къде да отида от Твоя Дух, и от Твоето лице къде да побягна?” (Пс.138:7) – невярващият или маловерният човек бяга от своята дълбочина, от своята тишина, където е скрито райското блаженство, където Бог среща човека. Човекът бяга от духовния свят, но накъде? – към порочния кръг на външното творчество, външните задачи, външното отношение към хората, преходните успехи, мигновено възникващите, но никога ненасищащи радости. Човекът все повече се страхува да остане насаме със себе си. Той вече не гледа към звездите, не се замисля в тишина над своя живот. Дълбочината на неговата душа, толкова голяма, че може да побере в себе си великата любов на Самия Творец, не го радва, а е плашещо видение за него.

Човекът се страхува до дън душа от своето безсмъртно „аз”, от своята абсолютност, „способност за всичко”: от възможната бездна на своето престъпление или пределна отдаденост на Бога.

Във всичко се страхува той от своята болка и от неизвестното като от неочаквана болка. Той се страхува и от собствения си страх, защото страхът е болка. Човекът понякога се страхува дори от радостта, защото радостта е несигурна и, отминавайки, носи болка. Човекът може да се страхува и от своите радостни надежди. Колкото по-дълбок е той, толкова по-тайнствено-безбрежен е светът на неговия дух; и наистина можем да кажем: такъв дух като човешкия може да бъде даден само на безсмъртен човек.

Научната психология и психотерапия твърде отвлечено (и затова невярно, извън критериите за добро и зло) изследват областта на несъзнаваното. Поради това не могат да се докоснат до истинските тайни на човешкия живот дори в своите най-фини анализи.

II

Светлите страхове се раждат от страха Божи. Благоговението, трепетът на вярата и надеждата влизат в сърцето на човека с острата болка и блаженство на светлия страх.

Онзи, който обича волята Божия повече от своя живот, се страхува да не направи нещо в света „от себе си”, а не „по Бога”. Да направи нещо „от себе си”, означава за него да си причини болка. И този човек стъпва внимателно и изпълва света само с благоухания мед на живота. Той се страхува от греха, но не като от външна, съдбоносна сила, а като от нещо, съзвучно със собствената му слабост... „Не въведи нас (нашата слабост!) в изкушение” (в изпитание), „не я подлагай на изпит” – така смиреният човек моли Бога... „Аспид и василиск ще настъпиш, лъв и змей ще тъпчеш” (Пс. 90:13), отговаря Бог на човека. Тази истина, описана в 90-и псалом, знае върнатата на Бога душа и не се бои нито от тъмнината на околния свят, нито от своята собствена тъма. Тя се бои само от едно: да не огорчи Любимия! Това е страхът на учениците Христови. В този случай човекът се страхува не от терзания заради своята невярност към Бога, а да не изгуби тези терзания. Той се страхува от мирните и безболезнени за него нарушения на Божествената воля. Това е висшият кръг на този страх, влизащ в небесната хармония на духа, и тази хармония го закриля. Светлият страх вдъхновява и оживотворява човека със своята болка.

Окриленият, подетият от този страх на божествената любов човек стига до свобода от греха и се освобождава от низките мъчителни страхове.

Опитът на „различаването на духовете” (1 Иоан. 4:1) е опит и на различаване на страховете. Страхът винаги е вдъхновен от някакъв дух. Тъмните страхове гнетят, обезсилват, убиват. Светлите страхове събират душата, очистват я, въвеждат я в света на Светия Дух.

Тъмният страх е резултат на недостатъчна любов към Бога и ближния. Любещият престава да се страхува. „Любовта побеждава страха” (1 Иоан. 4:18). Както свободата на движенията побеждава сковаността, така и любовта побеждава страха. Чистата, синовна отдаденост на Бога или братската отдаденост на друг човек побеждават страха на себелюбието, което охлажда и вледенява сърцето. Но това е валидно само за истинската любов. Неистинската, движена от страст или похот любов не познава безстрашието. Тя не побеждава страха, а го засилва, тоест засилва човешката себичност. Дори майчината любов, една от най-възвишените и жертвени любви в този свят, побеждава естествения страх само ако е одухотворена и възвисена към Бога, а после към себе си и любимите.

До пълно освобождаване от естествените и противоестествените страхове се стига само чрез „освобождаването на сина” – когато синът, тоест Божият човек, се освобождава в самата човешка душа, и това

освобождаване се извършва от Божия Син. „Освобождаването на сина” се извършва чрез изтласкването на някаква страст и на свързаните с нея грехове от човешката душа. Понякога това са всички страсти и всички грехове. Тогава всички сенки излизат от душата; напускат я дори сенките на сенките.

Свети Йоан Златоуст казва, че за него по-ужасно от вечните мъки би било да види как кроткият лик на Господ Иисус Христос се извърща печално от него... Ето това е психологията на истинската вяра: страхът да не огорчиш любимия Господ, да не приемеш безмерността на Неговия дух, на безкрайната Му любов.

Нито Йоан Златоуст, нито другите праведници не са били свободни, разбира се, на земята от страховете на човека, „в света живеещ, плът носещ”. Спътникът на Павел, Лука, казва, че ангелът, който се явил на ап. Павел на кораба по време на ужасната буря, казал: „Не бой се, Павле, ти трябва да излезеш пред кесаря” (Деян. 27:24). Няма съмнение, че ангелът от висотата на своя духовен свят е видял, че у апостола има някакъв плътски страх. Ние виждаме как вече като затворник, вървейки по Апиевия път към Рим, престарелият апостол се „ободрил”, като видял тамошните братя. Толкова човечно е това описание на слабостта на апостола. Неведнъж той изпитва безпокойство. „Защото, когато дойдохме в Македония, плътта ни нямаше никакъв покой; отвред бяхме в утеснение: отвън – нападения, отвътре – страхове” (2 Кор. 7:5).

Вятърът на света набраздявал понякога и със страх повърхността на тази предана до край на Бога душа. Но той не попречил на нейното апостолско дело. В това се открива силата Божия, която действа в преданата на Бога човешка слабост. Цялата красота на човека е в това, че нищо не може да го спре да не върши Божието дело в света. Светът търси „силните” и ги разпилява като прах. Творецът приближава до Себе Си „слабите” (според тяхното собствено съзнание), т.е. само вярно осъзналият се като слаб, нуждаещ се от силата Божия човек може да приеме силата Божия.

Човекът се страхува да умре в Бога, да посвети себе си и всичко на Него. Но той не трябва да се страхува нито от мнимата огромност на своите усилия и жертви по пътя към Бога, нито от своите слабости, нито от страховете по този път. През всички тези бездни пренася човека силата Божия, когато това е необходимо за човешкото и Божието дело в света. А той не трябва да се плаши – и отново се оказва пред своята бездна безсилен и блажен в своята безстрашна нищожност.

Вярната и в желанието си за вярно пребиваваща душа винаги внимава. Тя се страхува да не би да не разбере волята Божия или, познавайки я, с нещо да ѝ изневери. „Не ни въвеждай в изкушение” (Мат. 6:13) – това е молитвата на всички вярно съзнаващи опасността от невнимание, от разсейване, от увлечение по второстепенни неща и от падение. Чувството за слабост у християнина обаче никога не преминава в inferiority complex [комплекс за малоценност]. Напротив, това чувство е крило на вярата, на мъжеството и утвърждаването в Бога. Като отчита своята слабост, слабостта на всички хора изобщо и паяжинената преходност на целия свят, човек не се осланя в нищо на себе си, нито на нещо „от света”, върху нищо земно не възлага своята последна надежда. И в това той никога не се лъже.

Силата на „страха Божи” ражда в душата отблъскване от злото и влечение към истината. Онзи, който живее в светлината на страха Божи, вижда всички сенки в своето сърце. И колкото повече приема в себе си Христовата светлина, толкова по-ясно вижда и най-дребната си невярност към Бога, толкова по-горещо ненавижда всяко приближаване на греха към своето сърце, виждайки справедливо дори в най-дребния грях стена между Бога и себе си. Това постоянно внимаване за себе си и раждащата се от познанието на собствената си воля светла ненавист към себе си никак не прилича на ненавистта, на която е способен спрямо себе си човек, който обича само себе си. Има евангелска ненавист към себе си, има и демонична. Човекът, който живее в злото, също е способен да се ненавижда искрено, да презира себе си и да се страхува от недостатъчното си съвършенство в злото. Убиецът, който се страхува да убие свидетелите на своето престъпление, е способен да презира себе си за това „малодушие” и дори да се „кае” за него. Престъпникът, който не успява да скрие следите на своето престъпление, може да ненавижда себе си заради този пропуск. Такива нравствено преобърнати хора, чиято нравственост е „с главата надолу”, са жилени от змията на злото, но вече не „в петата”, а в главата. Ние виждаме в света хора, които съзнателно се научават и дори принуждават себе си да бъдат неприветливи, груби, каменни и горди с другите хора (понякога дори с най-вече с домашните си). Има случаи, в които човек се страхува да покаже към друг човек дори какво да е състрадание. Развитието на това чувство и неговата техническа организация: виждаме ги в съвременния концентрационен лагер.

Особено трудно е нравственото състояние на човека, когато неговата душа, сякаш заразена с апокалиптичен „бацил”, се включва в някакво колективно зло в света. В такива случаи хората започват да се

ненавиждат един друг и да се изстребват по външни признаци: кръв, раса, класа, произход или по силата на различни променящи се идеали в света. В колективното зло нравствената извратеност намира повече поводи за самооправдание, въпреки че самооправданието психологически не изисква обикновено никакви поводи.

Невярващият в света на вечните ценности и реалности на духа човек се страхува да бъде честен („ще обеднееш“), искрен („ще ти се смеят“), правдив („ще те излъжат“), добър („ще те експлоатират“) и т.н. Животът се скрива под кората на лицемерието, на условностите. Всичко става призрачно, полуистинско. Над душите се лее инфернална светлина не от Слънцето Христос, а от фосфора на човешкия мозък и кости.

На ум ни идват големите нощни бомбардировки на градовете. Огромната фосфоресцираща пустиня на мъртвата светлина, на нечовешкия огън на адските звуци и същевременно на някаква тишина, на лунно безлюдие... Който е видял подобно нещо, макар и само веднъж, няма да забрави тази безжизнена светлина на смъртта, светеща над обречената земя, блясъка на оръдейните мълнии в заревото от взривовите и пожарите. Такава е светлината на света, противостояща на Христа; това е едновременно и съд над света, и реализация на неговите неистински мисли, желания – на всички полуистини в живота.

От много души в света към небето се издигат тъмните пушеци на страстите – гордостта, алчността, злобата, завистта, възделенията. Тези пушеци на всекидневното битие се сливат над земята в огромен черен облак, разпрострян над човешкия живот и история. Той хвърля върху земята сянката на страха. Тази сянка не се вижда само от безчувствените хора, опиянени от себе си, или пък от хората, обзети от божествена любов...

III

Главното страдание на оттеглилия се от Бога човек е себелюбието. Безблагодатното страдание се ражда в кръга на неозарената от Бога любов, на пред-любовта: 1) любовта към преходната и нищожна слава в света; 2) любовта към фалшивите и бързопреходни ценности; 3) любовта към телесните наслади и външния покой. Тези три човешки пред-любви, съединявайки се в един кръг, хвърлят върху света луциферианската сянка на страха.

„Горделивата душа е робиня на страха. Макар и самоуверена, тя се бои от всяко шумолене и дори от сянка“ (Лествица, Сл. 21, гл. 4). „Боязливостта е отклоняване от вярата в очакване на неочакваното“ (гл.

2). „Въпреки че всички боязливи са тщеславни – казва св. Йоан Лествичник, – не всички безстрашни са смиреномъдри”. „И разбойниците, и гробокопачите не се страхуват” (гл. 6).

Първата пред-любов е съпътствана от страха от безславие, безчестие или неполучаване на желаната чест от хората. Това е страх да видиш невнимание към себе си, към своите способности, талант, съвършенство. Както пияницата търси виното, така и хората, обзети от това състояние, търсят одобрение за себе си и признание от страна на другите хора, дори от такива, към които те са напълно равнодушни.

Художникът или политическият деец, който се отнася с високомерие към „тълпата” (отделя себе си от нея), в същото време жадно търси признание и поклонение от същата тази тълпа, като се страхува, че може и да не ги получи. Често пъти човек поставя живота си в зависимост от мнението на околните. Това е една от най-тежките вериги на общото робство. Подобно на идоли, хората търсят постоянно признание, почит, внимание и уважение от другите. Онези, които не се замислят за славата Божия, се грижат особено много за своята слава и чест. Различни са степените и видовете на това общочовешко или поточно безчовечно възжеление и на страховете, свързани с него. При управниците и политиците те се изразяват в едно, при хората на изкуството в друго. Докато истинските художници, писатели и музиканти се боят само от това да не излъжат в своето изкуство, да не успеят да изразят в него последната истина за нещата (такъв е и страхът на истинските учени), повърхностните дейци на изкуството се страхуват само от неблагоприятните оценки за своите творби, от липсата на похвали и купувачи. Те се боят не от повърхностната критика, а от всяка критика, възприемайки я като целяща да унижи тяхната личност. Опияненият от страстта на самолюбие и славолубие става враг на най-ценния и умен критик. Само възвишеното, безкористното („аскетично”) отношение към изкуството, обръщането му към служба на Бога и на Неговата истина в света съхранява и спасява човешката личност на художника от разложение. Най-фините разклонения на славолубие проникват дълбоко в подсъзнанието на човека, особено на онзи човек, който по силата на своята професия е в най-пряка зависимост от мнението на околните.

Човекът винаги зависи в една или друга степен от другите хора, но задачата и целта му в света са в това да премине от низшия вид зависимост към висшия. Той е призван да зависи не от случайните възгледи, настроения и човешки пристрастия, а от истинската съдба на всеки човек, от онази дълбочина на неговия житейски път, която само

започва на земята. По своя път към вечността всеки може да бъде поддържан и подкрепен от другите. Така се оформя нашето взаимно поръчителство, светлата верига на нашата зависимост един от друг.

Служението на човека (не на неговите случайни мисли, желания и слабости) е най-благородната и висша форма на зависимост от този човек. Ние никога не сме независими в света. Дори най-висшата форма на презрение към заобикалящите, ницшеанската повед за „сврхчовека“, не би се появила в света, ако ги нямаше тези „заобикалящи“ автора хора и онези, които го слушат.

Да зависиш от хората, служейки им по всякакъв начин в живота, е пътят на истинската слава на човека, славата в Бога и вечността. „Не нам, Господи, не нам, а на Твоето име дай слава“ (Пс.113:9) – това е пътят на истинската човешка слава. Какво би уплашило в този случай човека? Всяко неуважение от страна на другите, дори безчестие, той ще приеме с чиста и кротка съвест по пътя на своето изтощително и искрено служене на всички. Живеейки в света, този човек е свободен от първата, главната съблазън – от любовта към нищожната, неистинската слава.

Търсенето на такава слава се прокрадва в много уста и много очи човешки. Тя опиянява хората в краткото време на земния им живот с наркотика си. „На кучето, което лиже трион, се услажда собствената му кръв, но то не разбира вредата, която си причинява“ – така св. Йоан Лествичник определя вредата, която хората причиняват сами на себе си, жадувайки за неистинската слава на този свят и забравяйки истинската си слава, която идва само от Бога. Дори в духовната, религиозната област човек не е освободен от изкушенията на тази слава и свързаните с нея стракове. Тук, в областта на най-висшите ценности, духът на славолубието може да придобие особено фин и неочаквано опасен израз. Постоянното предупреждение, което Господ Иисус Христос отправя към книжниците и фарисеите „да седат по-долу“ показва, че в духовната област не по-малко, отколкото в която и да е друга, човек може да намери лесно храна за своето тщеславно „аз“, че ненаситната природа на това „аз“ си остава гладна и бедна. „Да се надуваш“, да се радваш на измислената от теб самия или подарена ти от света слава, е свойствено не само на императорите, маршалите, политиците и художниците. Най-изтънчената по своята „гнилост“ слава застига служителите в Църквата, Божиите слуги. Саломия, майката на Яков и Йоан, се страхува, че нейните синове няма да получат в Царството Божие достатъчно висока (според земните представи) слава. Тя се кланя на Спасителя и Го моли да им даде място „от дясната“ и

„от лявата” Си страна, когато дойде Царството Му. „Не знаете какво искате” (Мат. 20:22), е отговорът Му, даден не само на нея и на Неговите ученици, но и на всички хора, които се страхуват да не би да не бъдат прославени сред другите в този свят.

Друга пред-любов, пораждаща демоничен страх, е страстта към богатството, към парите, към имуществото, към вещите. Коренът на всичкото това зло е сребролюбието, или, казано с други думи, ненаситното възжелание към материалното. Тук се ражда един от най-острите страхове, терзаещи човечеството – страхът да не загубиш или да не придобиеш. Той се ражда от две убийствени за душата чувства – скъперничеството и алчността. Скъперниците се страхуват да не изгубят онова, което имат. Поради това те се страхуват да споделят с друг своето кратковременно имущество. Алчните се страхуват да не пропуснат някоя възможност, случай и време за забогатяване. „Времето е пари” – това е девизът на алчния, написан на неговото лице и на стената на неговия офис. Той не разбира, че не времето е пари, а парите са кондензирано, кристализирано време, които се умножават в ръцете на човека за по-добро посвещаване на Бога и ближния. Чрез милостинята си богатият умножава времето за своите молитви, своето добро, своята вяност на Бога. Чрез любовта материалната ценност става и духовна ценност. Времето е безкрайно по-скъпо от парите, които имат ценност само за познаващите духовната тайна на времето. Доброто би искало да превърне всички пари в любов, и така да умножи чрез това и времето, и любовта. А злото иска всичкото земно време, дадено на хората за възрастване в Христовата любов, да превърне в пари. Ето защо Провидението така подрежда нещата в света, че когато парите не са обменени от хората за добро и любов, те се оказват прекалено много и губят своята стойност. Случва се т. нар. „девалвация”, съкращаване на парите, и времето се освобождава за любов. Но, хората отново се хвърлят да обменят времето за пари, отново и отново се страхуват „да не изпуснат времето”. Човечеството кръжи, тича, мятта се в гонене на парите, тези „призраци на битието”, страхувайки, че може да не успее да хване много такива призраци... Войните в света се водят заради печалбата, заради страха тя да не бъде изпусната или изтървана. Войните се пораждат от този страх. Войната е в много по-голяма степен дело на страха, отколкото на безстрашието и мъжеството. Причините за войните са вкоренени в метафизичния страх на народите, от който те искат да се скрият зад мъжеството на войната. Страхът от истинската или лъжлива опасност води до проливане на

кръв по същия начин, както и страхът на отчаянието пред непрогледността на историята, лишена от светлината на Вечността.

Древният „златен телец“, приемащ все повече „течна“, дори невидима днес „атомна“ форма, кара страните и континентите да се страхуват от неговата неблагоприятност и ги хвърля едни срещу други.

Техниката ускорява производството на материални ценности, но ускорява и процеса на унищожението им. Змията на материалното изяжда своята опашка. Хроносът на неблагоприятното време, обръщано само в материални ценности, унищожава своите деца. Цивилизацията, която не е уравновесена и не е заякчена от висшия смисъл на живота, води човечеството към гибел, тя все повече усложнява, затруднява и разорява своя собствен свят. Нежелаещото да се причастява с Тялото и Кръвта Христови човечество изяжда своята собствена плът и пие своята кръв. Хората се страхуват от истинските пророци, които искат да ги откъснат от това самоизяждане и си призовават лъжливи пророци и водачи, давайки им цялата власт над себе си.

Богатите се боят да не обеднеят. Бедните – да не пропуснат удобния момент да завладеят имота на богатите. Ако съкровището е натрупано, човекът се страхува, не знае къде да го скрие – къщата може да изгори, земята може да бъде отнета, акциите да се обезценят, банката да фалира, огнеупорният сейф да бъде отворен с взлом. Никъде и в нищо няма сигурност. Нещо повече, навсякъде владее пълна несигурност или сигурна гибел... Човечеството се мятта като ранен звяр под грохота на своите бомбардировки, в заревото на своите пожари...

Всичко се руши и пропада. Вещественият дом и душевният дом, построени върху пясъците на безверието в Божествения Живот, се превръщат в смет...

„Мое е само онова, което съм дал“ (св. Максим Исповедник) – тази мъдрост, откриваща безсмъртието, е чужда на духа на света. Чрез устата на своите „пророци“ и „мъдреци“ светът все казва и казва: „Мое е само онова, което не съм дал“ или „онова, което съм взел от другия“. И всеки път, отново и отново, хората вярват в тази непрестанно опровергавана от всяка човешка смърт „истина“. Човекът къта отчаяно своите вехтории, своите боклуци, но те се изтръгват от ръцете му и загиват. Животът си отива с пепелта, с молците, с ръждата, с гниенето, с разложението, с взривовете, с разпоредбите на суровата власт.

Макар и да виждат пълната достоверност и правдивост на Евангелието, много хора не искат да я видят. Свикнали с постоянната загуба на всичко, те заместват бившето си имущество с надежда за бъдещо, и живеят, страхувайки се да се разделят със тази надежда, с

най-призрачния призрак. Сребролюбещът все се безпокои за „черните дни”, но не се страхува от черната вечност.

„А на страхливи и неверни... делът им е в езерото, що гори с огън и жупел; това е втората смърт” (Откр. 21:8). Това пророчество, произнесено от любимия ученик на Небесната Любов, е откровение и за съвременния свят и човека. Този свят, с неговите унищожавани ценности, войни и пожари, е всъщност „езеро, що гори с огън и жупел”. И участта на страхливите и неверните (страхливи поради своята невярност към Бога и неверни поради своята страхливост) е да нямат изход от това езеро. Понеже изход от „огъня и жупела” дава само Казалият: „Аз съм Вратата” (Иоан.10:7).

Да обичаш плътта на другия човек и своята плът, и да поставяш нейните слепи, природни и по-долни от природните повели в центъра на своите интереси – това един нов океан на човешката безсмисленост, от която извираат нови реки от човешки страхове.

Любовта към себе си и към своето тяло, според истината на духа и разума, не противоречи на любовта към Бога и към другия човек. За мерило на любовта към ближния е поставена любовта на човека към самия себе си. Но човекът е изгубил духа на правилната любов към себе си. Малцина обичат себе си както трябва, като храмове на Светия Дух. Инстинктът на борбата за самосъхранение и най-голямо благо е присъщ не само на целия организъм на човешкото тяло, но и на всяко негово сетиво. Органите на обонянието, осезанието, зрението, слуха, вкуса – всички тези сетива на тялото търсят приятно плътско дразнение и се страхуват от неприятното. Тези процеси протичат в съзнанието и подсъзнанието на човека.

Ако „скритият човек на сърцето” (1 Петр. 3:4) не е приел в себе си Живота, не се е запалил и стоплил от неговия огън, то той винаги се намира под непрекъснатото въздействие на повелите и страховете на своята плът, и е пропит от специфичната „плътска” мъдрост „на този век”, която не притежава в себе си духа на Истината. Като не се съгласява да живее според Христовата вяра, по законите на Евангелието, човекът става същество по-долно и по-нечисто от което и да е животно. Даденото за високите цели на земното (и небесно) умножаване на рода на „синовете Божи” родово средство се превръща при неверния човек в ненаситно огнище на привидно-остри, а в действителност блудкави и никога неспособни да наситят човека преживявания, оставящи в дълбините на човешкото сърце утайка, болезнена скомина, страх и страдание. Като изтънчва своята чувствена плътска радост в живота и изкуството, човек си мисли, че „изтънчва

своя живот”. На вълната на новите страхове и страдания се разрушава и обезсилва неговото призрачно щастие, построено върху плътта. Чувственият човек се страхува за своето щастие, усещайки неговата мимолетност, и съцето му страдалчески се мята край плътското щастие като риба, изхвърлена на пясъка. Безбройните болести, слабости, несъвършенства, дългите в сравнение с животинския свят периоди на младенчество, съзряване, старост и умирање държат човека през цялото време в руслото на плътските страхове, оскъдица и страдание. Тези страхове го насочват като фарове към истината, че той не е само жител на земята. В разбирането на това е цялата печална наука на човечността.

„Както не можем да напълним веднъж завинаги стомаха си, така не можем и да преодолеем страха. При засилване на плача той намалява, а при оскъдняването му ставаме боязливи”, казва св. Йоан Лествичник, имайки предвид, разбира се, не плача от страх, а благодатния плач от любов към Бога и молитвения плач поради нашата невярност ни към Него. „Който е станал раб Господен, той ще се бои единствено и само от своя Господар, а който още не се бои от Него, често се страхува и от своята сянка”.

Един от аргументите на войнстващото неверие, създаден за опровергаване на религиозните изживявания, е твърдението, че религията произтича от примитивните страхове на диваците. Според тази теория първобитният човек, плашейки се от тайнствените явления на природата, воден от чувството си за самосъхранение, започнал да ги обожествява и да им се покланя като на богове; от тези дивашки страхове се била родила религията, обрасла по-късно с класа на жреци-свещеници, които започнали да експлоатират религиозното чувство на човечеството за свои материални облаги... Този аргумент не само че не обяснява религията, той не обяснява и страха. Той обяснява само едно от примитивните преживявания на човека, свързано със страха. Това явление на метафизичната поробеност на примитивния човек от страха свидетелства не за това, което иска да докаже с него атеистичната теория, а за едно много по-дълбокото явление в живота на първобитния човек; вече стана дума за това в началото на нашето изследване. В човека съществува цяла редица, цяла клавиатура пневматологично различни страхове, които не си приличат взаимно. Започвайки от сферата на низкото, дълбокото, дисхармоничното, душевното преживяване, свързано със страха, се разтваря в най-висшата и тънка хармония на небесния свят.

За кой страх, който уж бил породил религията, говори безбожието? То говори за най-низкия и примитивния страх. Не от този жалък, тъп и тъмен страх са произлезли, разбира се, най-висшите преживявания на човечеството, негови чисти, светли религиозни съзерцания, познания и деяния. Само лъжерелигията, както и безбожието, произлизат от тъмния страх така, както и от мрачното тъпо безстрашие. Светлата религия, religio – връзката на човека с Твореца – се ражда от високия, чистия страх Божи и въвежда човека във високото, светло безстрашие.

Безпокойството на антирелигиозните хора пред самата мисъл за Бога е тъкмо явление на този демоничен страх, който е създал и одухотворил всички лъжливи религии, сковаващи чувствата на истинската човечност. Да, идолослужението се е ръководело от този страх. Но дори езическата религия не създадена само от този тъмен страх. В някои форми дори на езическата религиозност могат да се открият началните елементи на истинския религиозен страх.

Страхът на майката да не събуди своето дете, страхът на мъжа да не разтревожи болната си жена, страхът на човека да не предаде своя другар, да не измени на думата си, на съпружеството си, да не издаде чужда тайна, да не се окаже неправ в своите собствени убеждения – всички тези страхове, макар и не религиозни, са вече етически страхове, преливащи се в религиозен страх.

Истинският религиозен живот винаги се е проявявал чрез подсъзнателното и съзнателното разкриване на истината за човешката недостатъчност и непълнота пред Божието Битие. И религията преди всичко е правдиво, горещо признание на необходимостта да компенсираш непълнотата си с висшето и абсолютното Благо.

Същността и частичната истина на всички древни езически религии, дори на най-примитивните, пневматологично тъмните, се заключава не в тяхната невярна философия, не в техните наивни, често детски и лъжливи антропоцентрични и демоноцентрични представи за висшето битие, нито в култовите преживявания, свързани с тези представи, а в начина, по който те разкриват и утвърждават в човека чувството за неговата религиозна метафизична зависимост от едно по-високо, по-добро и по-могъщо битие.

Развитието на религиозното съзнание на човечеството може да се уподоби на постепенното развитие на човека по отношение на азбуката – отначало той вижда в нея само сливащи се петна, след това започва да различава отделни букви, разбирайки и техния звуков смисъл, после се научава да чете цели фрази, като разбира значението им, и накрая, в

един цялостен акт на познанието, схваща съдържанието на цяла книга, на много книги. Във всички религиозни преживявания има една истина, без която няма нито религия, нито дори псевдорелигия. Това е истината, че съществува един висш свят и че ние сме зависими от него. В това първично смирение на човешката душа е началото на всички религии. А съвършенството на религията зависи само от това, кого и какво хората почитат повече от себе си, пред кого и пред какво се покланят, пред какви истини смиряват благоговейно сърцата си. Покланянето пред крокодила, кравата, бика, змията или планетите не извисяват човека към Царството Божие. Затова има религии, които не възвисяват, а метафизично понижават, деградират, убиват духовно човека... Ето защо апостолите и проповедниците на Евангелието воюват не само с неверието, но и с лъжливата вяра. И изравняването на всички вери и истини е признак за помраченост на човешкото съзнание.

В религиите, както и в хората, степените на духовна чистота и висота са различни.

Абсолютната религия, апотеоз на истинския дух, е вярата във Въплътения Бог Иисус Христос, която не поставя никакви предели на съвършенството: „И тъй, бъдете съвършени, както е съвършен и Небесният ваш Отец” (Мат. 5:48).

Колкото по-висока е религията, с толкова по-висок страх е съпроводена тя. Затова твърдението, че религията е породена от „страха на диваците”, е дивашко разбиране и за религията, и за страха.

IV

Духовно изтънчената душа може силно да трепери, приближавайки се към висшия свят. Демоничният свят вече ѝ е чужд, а ангелският все още не ѝ е роден. Близката към небето душа може да се изплаши от ангелите, въпреки че разликата между тяхното приближаване и приближаването на демоните се познава тъкмо по това – по отсъствието на страх и по настъпилите у човека мир, смирение и любов.

„Тялото изпитва страх от присъствието на невидим дух, от присъствието на ангел душата на смирените се радва”, казва св. Йоан Лествичник. Ангелите предизвикват висш трепет, дълбоко различаващ се по своя дух и последици от страха, предизвикван от демоните. Точно този страх може да бъде наречен страх на несъответствието. „Не бой се, Захарие, понеже е чула молитвата ти”, казал Ангел Господен на бащата на Предтечата, когато Захария, виждайки го „отдясно на

кадилния жертвеник... се смутил и страх го обзел” (Лук. 1:11-13). „Не бой се, Марийо”, казал Ангелът на Пречистата Дева, когато се явил пред нея (Лук. 1:30). Смирените и чисти по сърце пастири „се уплашили със страх голям”, като видели Ангела, но чули от него: „Не бойте се: ето, благовестя ви голяма радост, която ще бъде за всички човеци” (Лук. 2:10).

Човешкият дух трепери по един начин пред света, по-горен от естеството, и по друг – от света на противоестественото. „Не бойте се, аз съм”, казал Възкръсналият Господ на Своите близки ученици, за да ги успокои, тъй като те се страхували много от истината на Възкресението.

Приближавайки се към последната тайна – страданията на Богочовека, ние трябва да замълчим. Нашият ум е твърде нищожен и прекалено затлачен с низши понятия, изникнали от неразбиране, а сърцето ни е тясно за любовта. Ние не сме в състояние дори абстрактно да се докоснем до тази бездна на ужаса, в която изкупително за света се е потопил в последните часове от Своя земен живот Господ Иисус Христос. Евангелието казва, че в Гетсиманската градина Той „тъгувал и се ужасявал”... Неговият ужас бил ужасът на нашето отпадане от Небесния Отец и ужасът да поеме върху Себе Си нашата откъснатост от Отца. Съединен във всичко с волята на Отца, Господ е дошъл да поеме върху Себе Си и да изцери всички човешки страдания, произлезли от отпадането на човека от Бога. Той е поел всички страдания на човечеството и от миналите, и от бъдещите векове. Цялата мъка от откъснатостта от Бога – осъзната и неосъзната от хората в света – е влязла в Неговото безгрешно естество, съвършено във всичко и съединено с Отца. Ужасът на Гетсимания и Кръста е бил не само Неговият личен ужас, но и целият ужас на отпадането от Бога и на гибелта на всички хора, народи и векове... Това бил ужасът да поемеш върху Себе целия ужас на света без Бога и той завършил в последния изкупителен смъртен миг на голготската разтерзаност: „Боже мой, Боже мой, защо Си Ме изоставил!” (Мат. 27:46). И сега в Христа всеки човек поема върху себе си отблясъка на този най-ужасен и най-светъл миг в историята на човечеството – мъчителната болка на греха, който не е твой...

Страхът е агонията на отлъчваната или отлъчващата сама себе си от Бога душа. Страхът е агония от самотата. Винаги Пребъдващият с Отца е трябвало да преживее непостижимо отлъчване от Отца заради всички нас, отлъчилите себе си от Бога чрез греха. Безгрешният Иисус е поел проклятието на греха, тегнещо над цялото човечеството, и го е

унищожил, пренасяйки го през тесните врати на Своя живот и смърт. Това проклятие на отлъчеността от Отца, тази последна самота на всичко и всички е трябвало да се стовари върху Едничкия Безгрешен, предизвиквайки неописуемия ужас на Неговите изкупителни мъки... Неразделимото, неразсечимото Богочовечество се раздирало неразделимо и разсичало неразсечимо в Него, изкупвайки нашата доброволна отделеност от Отца... „С раните Му се изцерихме” (Ис.53:5).

Затова и всеки страх е свързан със самотата на душата, с нейното сирачество, бездомност и безпомощност в света. Човек страда най-много от изоставеността и от нея се страхува най-много. Страхът е отрицателният израз на самотата и изоставеността. Положителният израз на това състояние е вярата в Бога и молитвата.

Онзи, който не вярва в Бога и не се обръща към Него, не усеща своята изоставеност и не разбира своята ужасна самота в света. Той се доверява прекалено много на реалността на всички свои материални контакти със света. Струва му се, че „нищо повече не му трябва”; той е доволен от всичко, а и да не е доволен, то е от нещо малко, несъществено. Вярата в Бога започва с пробуждане на същественото, метафизичното недоволство от себе си, със свято недоволство от този живот. „Не обичайте света, нито това, което е в света” (1 Йоан. 2:15) – това е отрицателна формулировка на повелята да обичаш вече в този свят „новото небе и новата земя”.

Самотата е дадена на човека като висше духовно общуване, като спасение от животинското и стадното. Но самотата на човека трябва да бъде спасена и осветена точно така, както и общуването. Страхът Божи е пътят на спасението и самотата.

Безстрашният победител на Голиат и още по-безстрашният победител на своя грях Давид се молел да бъде избавен от „ужасите нощем”. И той чул думи, които предал на всички хора от следващите векове и поколения: „Няма да се уплашиш от ужасите нощем, от стрелата, която лети денем, от ходещата в тъмата язва, от заразата, която опустошава по пладне” (Пс. 90:5-6). Тези „ужаси нощем” посещават не само спящите младенци, но и будувашите нощем в пустинята подвижници, които не се страхуват от нищо друго, освен от невярност към Бога.

„Дерзайте”, ободрявал Спасителят Своите ученици. „Това ви казах, за да имате в Мене мир. В света скърби ще имате; но дерзайте: Аз победих света” (Йоан. 16:33). Дерзайте, като прогонвате своя страх, като не го пускате в сърцата си; дерзайте и в самия си страх,

възраствайки в търпението, носейки мъжествено страданието от своя страх като метафизично опарване на душата. Това страдание също може да бъде страдание за Христа.

Страх са изпитвали и апостолите; всички те се разбягали след предаването на Господа. „Тогава всички ученици Го оставиха и се разбягаха” (Мат. 26:56). При кръста с Майката Господня бил само Йоан. Човешкото въображение, управлявано от сетивата, опитни само в земните реалности, често пъти служи на човешкия страх. Апостол Петър направил вече няколко крачки по бушуващото море към своя Учител, но бил победен от своето въображение, изградено върху вехтия опит на сетивата, и започнал да потъва. Но бил възстановен в опита на новите сетива, съобразно всемогъщата сила на Онзи, който Го повикал.

„Опареността” със страх в сърцата на вярващите хора е белег на все още непълния им унисон със звуците на небесния свят, симптом на все още съществуващата в тях дисхармония между „вехтия” и „новия” човек – дисхармония, завършваща понякога само в преддверието на новия свят. „Даде ми се жило в плътта... за да се не превъзнасям” (2 Кор. 12:7). Това „жило” в живота на надарените духовно хора се дава и под формата на страх. За християнина е мъчително срамно да съзнава, че той все още се страхува от едно или друго на земята, освен от своята невярност към Господа. Но тъкмо чрез този смиряващ, лекуващ страх той разбира още по-добре, че всичко добро в него не е от него.

Страхът е и проекция на подсъдността на човека. Радостен за всеки човек, който е бил верен на Бога, Божият Съд е едновременно и Страшен Съд. Бездънната, неизразима немощ човешка трепери от близостта на последната неизразима Божия Правда. Тази Правда радва и ужасява човека; радва го със силата на спасителната си любов, ужасява го със силата на своето кръстоносене в този свят, а също и със съвършенството си.

„Да, дойди, Господи Исусе!” (Откр. 22:20) – възкликват учениците на Словото. Жаждата за тържеството на последната Правда в тях е по-силна от страха пред собствената им немощ и възможността да бъдат изпепелени от срещата с тази Правда. Ала и други звуци влизат в хармонията на последната богопредаденост: „Господи, аз не съм готов... Освети ме, очисти ме, укрепи ме”. И това са апостолски думи: „Иди Си от мене, Господи, защото аз съм човек грешен”... Има прокажени, които протягат ръце към Христа, за да се изцерят завинаги; но има и прокажени, които също жадуват за Него, но се отместват от Неговия път и само плачат от радост, че Той е в света. Те се страхуват

да не замърсят с гнойта от раните си пясъка под Неговите нозе. И това също е любов! През радостни сълзи гледат те как Господ изцерява други и приема в Своята Блажена Църква също толкова измъчени от живота хора като тях, но се страхуват да пристъпят към Господа, да дъхнат към Него със своето смрадливо дихание.

В музиката на страха има много мелодии. Когато си отива от този свят, на човек става страшно. Трудно му е да съблече, да свали от себе си всичко „тукашно“, телесно, мнимо вътрешно, „психологическо“, всички земни дрехи на душата. Страшно е да се оголиш метафизически до край. Духът трепери, защото е свикнал прекалено много с палатката си на странник, с тялото си, с плътските си мисли, чувства и желания. Смъртта е светкавично разрушаване на света и осиромашаване. Готвел ли се е човекът за това? Тук пламва и дивият ужас на хората, живели безумно и безстрашно, стояли като вкаменени в този свят пред лицето на вечността и нейното Слънце, „незалазващо ни денем, ни нощем“.

Ако на земята, при смяната на политическите режими, хората толкова страдат от своята свързаност с „падналите“ режими и толкова често треперят, предчувствайки близкия съд, то колко повече се случва това при рухването на целия „режим“ на този свят в живота на човека... Та нали това рухване не само е предсказано от Бога, но е и удостоверено с опита на всички земни поколения. Ние сега живеем на земята във всички страни под властта на старите режими. Но ще дойде, няма да се забави, „новият режим“, новият ред, новата власт, властта на абсолютните Божии Закони. Далновидният ще повярва в тази истина. Смяната може да настъпи всеки миг – през нощта, в съня, или през деня на улицата... Но най-добрата смърт за човека е, разбира се, да умреш след подготовка, с ясното съзнание, че умират всички ценности на това временно съществуване и че се раждаш в света на духа. Всеки човек трябва да се сдружи отрано с тази мъдра и добра власт, която ще дойде да смени греховните и егоистични власти на този свят, страстите на този временен живот.

Прекалено свързан със „стария режим“ на този век, човекът се оказва виновен за война с Бога. Онова, което се случи пред очите ни с победените в световната война и техните власти, е само символ на онова, което ще стане, когато целият този свят на богопротивене загуби войната с Бога.

Дълбочината на нашата личност трябва да бъде проявена до край в момента на смъртта. Всичко тъмно и нечисто трябва да бъде свалено от нас като негодна дреха. Пред истината на другия свят ние трябва да застанем метафизично оголени, нищи до ужас, унищожени до последен

предел, до възможност за блаженство само в Бога... ”Вечери Твоей тайния, днес, Сине Божий, причастника мя приими”.

Сраховете са само в Гетсимания, в преторията, в двореца на Каиафа. Последната им минута е на Голгота. След това идва Великата Събота. Почивката от всички страхове. И – Възкресението, незалязващата Светлина.

Несравнимо с нищо блаженство на свободата от страха получава верният на Бога човек на смъртния одър.

Молитвите на Църквата разкриват велики реалности. В чинопоследованието „изход на душата” от лицето на отиващия си Църквата моли за утешение. Различни са степените на покоя, на духовния мир на отиващите си хора. Като получава реално удостоверение от онзи свят за милостта Божия към него, приготвен чрез Покаяние и Причастие със Светите Тайни към излизане от този свят, понякога вече чуваш ангелите, умиращият встъпва в състояние на велика тишина, на безкрайна, възвишена радост за Господа, в страшната и неизразимо прекрасна вечност. Не може да се опише колко възвишено е напускането на този свят на пречистилия се, оправдалия се, надмогналия всички страхове човек.

Стъпилата на прага на другия свят душа, подготвила се за своя последен път, не се страхува да изгуби себе си и всичко в Бога. С тържествена строгост и едно вече ангелско безстрашие тя отстранява от себе си неуместната в тази тържествена минута плътска скръб на роднините – израз на недостатъчната им любов към Бога и към нея самата. Тя иска от присъстващите само молитви, безмълвие и благоговение. Стойки на границата на един нов, велик свят, тя знае, че нищо човешко вече не бива да я разсейва и удържа.

Видимото мироздание преживява онова, което преживява и всеки човек: смърт и възкресение във вечността.

Господ е казал: „Тогава човеците ще примират от страх” (Лук. 21:26). Колкото повече оскъднява вярата, надеждата и любовта към Бога хората, толкова повече обществата и народите ще се страхуват едни от други и поради това все по-малко ще се обичат помежду си. „И понеже беззаконието ще се умножи, у мнозина ще изстине любовта” (Мат. 24:12).

Но тогава с нова сила ще се открие в света и жътвата на апостолите на ”последните времена”. Свободни, осиновени – „всички, водени от Духа Божи, са синове Божи” (Рим. 8:14) – безстрашни в Христа, готови за последното, те ще говорят и вече говорят на света последната истина.

Като се взират в земята и нейните дела с очите на своя Учител, те побеждават страха на този свят. „Съвършената любов пропъжда страха” (1 Йоан. 4:18). Безстрашни в своята любов, силни с любовта Божия, учениците на Словото ще светят на света дори в онзи час, когато „слънцето ще потъмнее и месечината не ще даде светлината си” (Мат. 24:29).

СЕДЕМ ДУМИ ЗА ГАДАРИНСКАТА СТРАНА (Лук. 8: 26—39)

Виждам тази страна Гадаринска, в която доплава Господ с учениците Си след бурята в Галилейското езеро ... Страна маломерна. Планини, камъни, пясък. По отношение на страни като Тивериада и Магдала тя е като рядък дим – тайнствена и сурова, дори, когато небето е синьо в ясно слънчево утро.

Господ отишъл на брега. Срещнал Го гадаринския бесноват, известен на жителите – човек, който не се обличал в дрехи и живеел в гробниците – малки пещери в скалите. Мъчително вътрешно терзание. Той, изглежда, е бил недалече от брега, когато бил привлечен към езерото от неочаквано настъпилата тишина.

Едва що, светлия вид на Господ се докоснал до зрението му, той изкрещял. Безволево оръдие на някаква вътрешна сила, живееща в него, той не можел да живее с хората. И хората не можели да го приемат според човешките закони. Той бил измъчван непрекъснато от самоубийствения дух, бил безсилен да се избави от него. Тези душевни мъчения, наблюдавани навсякъде в света, са най-ужасни от всички физически страдания.

Виждайки образа на Господа, бесноватият започнал да крещи, но не понечил да бяга. Не бягал, защото светлата сила го привличала неудържимо към себе си. Той крещял, защото злата сила го измъчвала и принуждавала да бяга, но вече била безсилна да го обърне в бягство. Тя вече била окована от видимото присъствие на Господ Иисус. Бесноватият крещи: „Какво имаш Ти с мене, Иисусе, Син на Бога Всевишний? Заклевам Те в Бога, не ме мъчи!“ (Марк.5:7). Демонът се криел и крещял от името на човека, сякаш самият човек не искал да види Иисус. Бесът искал да покаже, че уж Иисус мъчи човека. Бесът се опитвал да се спаси и погуби окончателно страдащата човешка душа, като я изтръгне от единството ѝ с нейното спасение.

За човек, който е незадълбочен, неопитен или невярващ и чуе подобен глас като гласа на гадаринския човек, дори и на такъв човек ще му се стори странно, че безсъзнателния бесноват, който никога не е виждал Господа и не е научен на нищо от хората, изведнъж от пръв поглед ще разбере силата на Всевишния Бог в Човека. На никой от хората, по онова време, това не е било известно, но бесовете са го знаели. В техния тъмен, макар и също духовен свят, вече било ясно, че Господ не е само човек. Това обаче не е благодатно просветената истина, а само опитното възприятие от огъня на Божественото върху гъстото тъмно естество. Чрез езика на нещастния бесноват човек

крещи злият невидим дух, тъй като предчувства своето поражение и вече изпитва огнено страдание от близостта на Иисус.

Да, така трябва да крещят злите духове в присъствието на Слънцето на Правдата, на Господ Иисус Христос, което ги пари ... Но, нали така крещят и хора, които гонят Господа от своите домове, от своите държави, от своите сърца.

Самото присъствие на Господ мъчи непокаяните се. Тъмната убива светлината ... Крадецът не обича Слънцето. Ето това е в дълбочина психологията на цялото неверие, на цялата антирелигиозност. Превисшата от всичко на света Божествена светлина свързва, пази от своеволието, изгаря нечистото с огън неугасим и никога недогарящ... Ако сърцето е пълно с нечистотии, гордост и беззаконие, ако волята се стреми към тъмнината, то душата се страхува да се докосне до Евангелието на Истината, и се крие от Христа. Ако се случи неочаквано тя да се срещне с Христа, тя се измъчва от Светлината, която ѝ боде очите, и разпалена от своята греховност, крещи: „За какво съм Ти, Иисусе?“, „Не ме мъчи!“, „Аз не съм монах!“, „Аз живея в света и трябва да се подчинявам на света“, „Аз съм от плът и следвам нейните закони“, „Махни се от мен с Твоите заповеди, пълни с истина, съвършена чистота, истинска любов. Иди си от мене, Иисусе, ... не ме мъчи със Своята Светлина!“

Нима светът не крещи така? Да, хора, ние крещим точно така. Или изразяваме този крясък в безмълвно чувство.

Злото е едно и също и в бесовете, и в хората. Въпреки лукавството на бесовете, при тях то понякога е открито. Но, не е приложен законът на духа: Божествената евангелска светлина не осветява жизненият път на всички. Тя не утешава и не съгрява всички в хладината на света. Блаженият за праведните и смирени души Огън на Любовта Божия е мъчителен пламък за тези, които не са се покаяли.

Като допуска в света бесноватите и прави явно действието на техните тъмни сили, Господ ни предупреждава и учи.

Учи и познаването на нашия противник. Учи и познаването на нашия Спасител. Ние често пъти не знаем за своя Спасител само, защото не познаваме своя противник – не вярваме, че в света има смъртоносно страшно зло, от което може да ни спаси само силата на Единия Спасител.

Евангелието не ни е дадено само за небесна утеха! То ни е дадено и за страх пред нашата човешка греховност. Ние, хората, трябва да се плашим от тези, които са погълнати от леността и закостенялостта – все неща зли, които могат да ни поразят. Едва що почувствали реално

болката от злото и неизгодната за нас позиция, ние сме способни да се устремим с цялото си сърце към доброто, да се опитаме да се хванем за него, като за котва за нашето спасение. И, така, да познаем Спасителя като Източник и Слънце на Доброто.

Църквата на земята също не е дадена на хората само за едното утешение на скърбящите им души чрез прекрасната хармония от образи и звуци, водещи към небето. Храмът на земята е, за да има човек място, където да потръпне от вечността, да бъде изпълнен с трепет за своята душа. Там той може да потръпне пред Бога, виждайки, макар и за миг, онази вечност, до която всеки човек на земята е толкова близък.

Ние сме живи и ходим в своя храм, за да видим Светлината Христова, да се устремим към нея с цялата си душа и да извикаме към Господа, но не с бесовските думи: „Какво искаш от мене, Иисусе?“, а с благословените слова: „Господи, очисти ме, колкото и да ме боли, за да не се мъчи моята сластолюбива и грехолюбива душа. Очисти ме с Твоя спасителен и очистителен огън!“

БОГАТСТВОТО В НАС

На всички хора са дадени таланти, способности, възможности ... „Всекиму според силата му”. В Евангелието е казано за това, какво правят хората със своите таланти. „Който взе петте таланта, отиде, употреби ги в работа и спечели други пет таланта; също тъй и който взе двата таланта, спечели и други два; а който взе единия талант, отиде, та разкопа земята и скри среброто на господаря си” (Мат. 25:16—18)... Според гръцките мерки „талантът” е бил най-голямата и парична, и за тежина единица. Какво става ясно от евангелските слова? Това, че някои хора проявяват т. нар. „творческо отношение към живота”, умножават своите дарби и способности, които са получили от Бога. Други пък, се оказват по-малко трудолюбиви, а трети са лениви, разпасани, на практика те не вярват в Този, Който е Източник на всички ценности и иска те да бъдат умножени в техния живот. Всеки един човек има своите таланти – физически, душевни и духовни. Те са му дадени. От нас самите зависи какво ще направим с тях, за какво ще ги употребим, ще заровим ли своите способности в земята, т.е. в своя егоизъм, или ще принесем добър плод в своя живот и в живота на другите хора.

Човекът е призван да отговори на Бога за дара живот с живот. Той трябва да си обработи своя „градина”, своя способност към истината, свое чувство за добро, мир, справедливост, чистота, любов, човеколюбие ... Всеки един от нас ще види резултата от своя живот след неговия край. Този резултат ще се прояви на Съда Божий... Някои хора мислят лекомислено, че ще изчезнат безследно след своята физическа смърт и ще останат в света само, както се казва, неперсонално: във водата, например, под вида на химически елементи или в плитката земна памет на хората. Но, да остане човек само в „капката вода”, в „сивкавата прах” или в някакви частици материя значи, че никъде не е останал. И земната памет за него би преминала така, както и целия му земен живот. Славата би се покрила с дебелия прах на забравата върху делата на много хора и народи от отминали епохи и цивилизации!

Ценността на човека е във висшите етажи. Колкото и незначителен да е той на земята, у него се таи чудесното начало за вечността. Само от него самия зависи дали ще умножи своята вяра и нравствени действие за добро в света или не. Всички ние сме призвани да бъдем добри,

правдиви, вярващи в Светлия Източник на нашия живот – Живият Бог. Всички ние сме призвани да бъдем активни в доброто. Всеки се явява „ковач“ на своето щастие, ако под щастие се разбира вътрешното благо добро и мир. Висшето благо е предложено на всеки един от нас. То е заложено във всеки човек като закваска... Вратите за Вечния Живот са отворени за всички ... През тях ще мине само този човек, който повярва в своето благо, повярва в своето висше щастие. „Материалът“ за неговото щастие му е даден в задачите и целите на неговия живот. Но, за да „прорасне“ в него живот истинен, той преди всичко трябва да прогледне духовно, да види висшия смисъл на своя живот и истината на Божественото Битие. Често пъти хората сами не знаят колко близо са до своето най-висше благо ...

Спорещите, особено за празни неща, до известна степен са като слепци: около тях, в тях е чудесната тайна на живота, но те не я виждат. Тайната на човека е в това, че той е нравствено същество, битие духовно, призвано към все по-високо и по-високо самосъзнание ... Затова, той не бива да определя своето отношение към живота и към другите хора според дребните житейски обстоятелства и тяхната шумотевица. Човек трябва да вижда в себе си и в другите души огромните нравствени възможности и чудната цел на живота. Истинската религия учи точно на това. Тя учи не за принижеността на човека (както изглежда си мислят някои), а открива пред хората висшата перспектива да бъдат „деца Божии“. Това е несравнимо по-важно, отколкото принадлежността към „аристокрацията“ или към „пролетариата“ (понятия жалки и условни!). „Деца Божии означава живи души, родени за съвършенство и безсмъртие ... „Вижте, каква любов ни е дал Отец - да се наречем чеда Божии, и ние, действително сме такива. Затова светът не ни знае, защото Него не позна. Възлюбени, сега сме чеда Божии; но още не е станало явно, какво ще бъдем. Знаем само, че, кога стане явно, ще бъдем подобни Нему, защото ще Го видим както си е. И всякой, който има тая надежда на Него, очиства себе си, както е Той чист“ (1Иоан.3:1-3).

На света има много мъдреци и поети, които биха искали да „подскажат“ на всички хора, които се карат за дреболии, че всъщност, те са братя, деца Божии и пред тях е пътят на висшето съвършенство и славата на безсмъртието.

ТОВА, КОЕТО ТРЯБВА ДА ПОМНИМ

К. С. Луис¹ е построил една от своите книги върху въображаеми „писма на стария дявол към неговия племенник”. В тези „писма” опитният дявол учи своя млад и неопитен племенник да анализира проблемите на съвременното човечество и да разкрива подсъзнателния свят на хората, играейки си с техните слабости, пороци и недостатъци. Книгата на Луис показва тънко психологическия процес на разложените от злото хора. Старият дявол учи своя „племенник” да отделя хората от Бога с всички средства и по всякакви начини. За да преуспее в това, той смята за особено съществено непрекъснато да се показват на хората призраци от бъдещето – да се мамят с миражи, да бъдат убеждавани да извършат престъпления заради утрешното щастие.

Блаженството на душата извън нравствената област, разбира се, е непостижимо. Но, заради магическото, постигнато само с външни средства щастие, човек е способен хиляди пъти да се отрече от светините и да извърши всякакво зло, дори да отхвърли Твореца и да предаде брата си ... Точно в тази област дяволът иска да „помага” на хората.

Творецът е дал на човека живот, за да достигне светлата вечност. Бог иска хората да изживяват светлата вечност във всяка точка от своето земно време, което е и единственото им „настояще”. Само мигът на настоящето е точката на съприкосновение на човека с реалността на Вечния. Единственото, което има човек в настоящето, е неговата свободна воля. Бог ни открива, че ако вярваме, можем да получим от Него сила и благодат за всеки един миг от нашия живот. От тук дяволското дело се състои в това да откъсне хората от благодатта Божия в сегашния миг. Злият дух ги кара те да живеят през цялото време в „бъдещето”. Човек не осъзнава, че бъдещето е скрито от него и не подлежи на неговите планове. Мъчейки се да проумеят „бъдещето” само в материалния смисъл, хората всъщност, живеят извън реалното битие.

Понятието „бъдеще” най-малко от всичко прилича на „вечно”, - казва Луис. „Бъдеще” е най „временната”, най-нереалната част от времето на човека.

---

¹ C. S. Lewis, К. С. Луис, Писмата на душевадеца, С. Нов човек, 2010.

Бог иска хората да мислят и за бъдещето, но само като мярка за подготовка на сегашните дела на доброта и справедливост. Подготовката към вечността е дълг и настоящ миг. Бог иска, като служи Нему и на другите хора, човек да не отдава сърцето си изцяло на „бъдещето“, а да живее вечно в настоящето. Злите духове обаче, не искат това. На тях е необходимо човечеството всякога „да тича към дъгата и никога да не я достига“. На тях им е потребно в тази гонитба хората да забравят смисъла и целта на живота, скъпоценността на всеки миг, добротата и справедливостта.

Дяволът нарича тишината „страшна сила“. Той призовава животът да бъде запълнен с шум. „Всеки човешки миг трябва да бъде изпълнен с огромна динамика, с шум, с фанфари, „възвестяващи тържественост и безпощадност“. Шумът е единствената самозащита на злото от гласа на тихата човешка съвест, от тихото Слово Божие ... „Ние ще превърнем целия свят в Шум!“ – казва дяволът. „Ние вече сме постигнали немалко в това отношение, но (принуден е да признае злият дух) злите сили все още не са достатъчно силни в света“.

Луис показва с голяма проникателност социалните учения и утопии, култивиращи антибожие начало, лъжещи хората с призрака на бъдещето.

При Леонид Леонов, в осма глава от втората част на романа му „Руската гора“ има характерен разговор на руската девойка Поля с комсомолския деятел Ботушов. С високопарни, съблазнителни думи за бъдещото благоденствие на народите в резултат на започващия строеж Ботушов се опитва да замае главата на Поля ... „И, какво по-нататък“, - пита Поля Ботушов. „В какъв смисъл ... по-нататък?“ –Аз искам, - казва момичето, - да попитам, какво ще стане по-нататък, след сто години, когато бъде построено всичко необходимо, враговете бъдат победени и старият свят остане зад гърба?“ Този простичък въпрос поставя Ботушов в задънена улица, и той бърза да завърши разговора с Поля: „Извинявай, Вихрова, засега не мога да ти разкрия тази тайна. Засега това е голяма тайна, секретна! Ела след сто години ... тогава подробно ще обсъдим плановете за бъдещето“ ... Така се пошегувал материалистът, вместо да отговори на задълбочения въпрос на руското девойче. Но, какво е можел да каже той? На него не се препоръчва да развива идеи свободно.

Призракът, подмамващ народите към щастливо бъдеще, преминал с фанфари през Европа и изчезнал с националсоциализма. Колко още миражи са изчезнали в историята! Шествието в света на митовете, основаващи се на неверието в безсмъртието на човешката душа,

продължават с всичките тези фанфари, обоготворяващи бъдещето. Тези фанфари гремят всичко, оглушават човешката съвест и вярата на човека във висшия свят. Човешкият труд се утвърждава не в спокойното строителство, а в извършването на някакви изключителни неща, с количество магически скокове в бъдещето, като че механично от тях трябва да дойде и качеството.

Шумните лозунги тикат легендата „бъдеще” ... Човек е забравил само своята смърт. Забравил е и за своето зло. Злото и смъртта не се изстребват с никакви материални средства, с никакво строителство, с никакви космонавти. Никой не може да се опази от злото и смъртта дори с най-гръмовния шум. Има само едно спасение – Христос Възкръсналия.

ЗА ЕВАНГЕЛСКИТЕ И НЕЕВАНГЕЛСКИТЕ ГРЕШНИЦИ

Когато гледаш евангелските грешници, слушаш думите им и виждаш постъпките им, неволно се питаш що за грешници са те. Всъщност, те са добри в сравнение с нас, хората от нашата епоха. Ето, разярената тълпа заради нарушаването на заповедите Божии, идва при Спасителят. Тя влачи жена „заловена в прелюбодеяние” (Иоан.8:3) и е готова да я убие с камъни. Как благоговейно тази тълпа изслушва мъдрият и кротък отговор на Спасителя по зададения въпрос, и колко силно, живо говори в онова време съвестта човешка във всеки един човек от тълпата ... Нима такова нещо е възможно сега? Безмълвно, изобличени от вътрешния съд на съвестта, тези грешници се разотиват ... Нима такова нещо може да се случи сега? Трудно. Първо, да предположим, че хората от нашето време, започнат толкова искрено и така религиозно да се възмушават от прелюбодеянието, този грях днес е разкрасен от литературата, театъра, филмите. Това е област на безброй подражания, особено на тщеславието и на своеобразен героизъм. Нима е възможно сега да се прояви такова религиозно отношение към греха, както в онази еврейска и езическа йерусалимска тълпа? Трудно е да си представим, че хората в някакъв социален съвременен колектив, биха реагирали така огнено-ревностно за изпълнението на Божия закон, и така божествено-дълбоко да се срамуват от изобличаването на тихия и кротък глас на духовния учител ... Погледнете само, как тези хора са започнали, един след друг, да си тръгват изобличени от своята съвест! Сега малко обществени обвинители на ближните биха могли да проявят такава нравствена чувствителност. А грешният евангелски блуден син? ... Как само той поразява съзнанието ни с тънкостта и дълбочината на своето покаяние. Удивителна душа, смирена в своите чувства: „Татко, съгрехих против небето и пред тебе, и не съм вече достоен да се нарека твой син; направи ме като един от наемниците си” (Лук.15:18—19).

Пред нас застават и големите евангелски престъпници, опитващи се да излъжат Светия Дух – Ананий и Сапфира ... Те умират внезапно в резултат на своя грях –укриване на част от даденото доброволно от тях имение на Бога. В сравнение с духовното лицемерие в наши дни, те не са ли младенци? Колко християни и пастири днес обещават да отдадат своя живот на Господа Бога, а му дават само нищожна част и то заради своите егоистични цели. А митарите, съвременници на Господа Иисуса Христа, тези събирачи на данъци, нечестните чиновници от I век, от които палестинският народ така се е гнусял, не са ли те деца в

сравнение с много от чиновниците в наши дни във всички страни и народи по света?

Дори класическият, спомнаван постоянно от човечеството разбойник Варава, освободен от Пилат вместо Христос, който без съмнение, е убил някой на пътя, как може да бъде определено неговото престъпление в сравнение с методическото и съзнателно-безпощадно умъртвяване сега „заради държавна полза”, милионите невинни жертви, сред които жени и деца?

Погледнете митаря Закхей, как само горщо се устремява той към дървото, за да се качи на него и види Спасителя! Как само той иска да Го види! Как само се радва, че е видял Спасителя! ... Евангелието ни учи не само чрез своите праведници. То ни води към покаяние, към Бога и чрез образите на грешниците, на тяхната човечност и чувствителността им към доброто.

Ето, те носят скъпоценния алабастров съд с миро и го счупват, за да помажат тялото Иисусово. Ето, те плачат горко след своето отричане. Ето, те се спират на пътя, като Савел, поразени от небесно видение ... Всички те променят своя живот или, осъждайки себе си, според своя ръст, молят Господ да ги спомене.

Къде е нашето миро, къде са нашите сълзи, къде е чувствителността на нашата съвест, която ни изобличава? Нищо такова не се вижда. Ние се предаваме още в своите планове, проекти, чувства, страсти и забравяме кротката, любящата ни истина Христова. Ние сме отишли далече не само от Евангелието, но дори и от евангелските грешници!

Господ е вложил велика сила в Своето Слово. Древните грешници ни удивляват със своята човечност и смиреност, осветяващи греховете им. Чрез образите на тези грешници, лишени от чертите на нашето безкрайно самодоволство и самолюбие, Господ е искал да ни вразуми и утеши, - та нали и ние самите можем да станем такива човешки грешници, ако голямата любов към Бога е невъзможна за нас.

Господ, може би, е искал да предизвика у нас не слепци, а цели потоци от сълзи при сравняването на нашите чувства с преживяванията на тези евангелски грешници. Ние виждаме ясно, какво са те – Евангелските грешници и това, което ние самите представляваме, с цялата наша цивилизация.

Хвалецният сам себе си в Йерусалимовия храм древен фарисей, разбира се, е дете в сравнение с откритата и прикритата самореклама в много обществени, политически, дори църковни деятели в нашия свят.

Евангелската греховност е като „пастирска свирня” в сравнение с досадната, оглушителна и безсрамна музика на греха в наши дни. Не

само поединично, но и колективно възстават хората на нашия век против Светия Дух. В света на бялото казват черно, а на черното – бяло. „Тогаваше почнат да казват на планините: паднете върху ни! и на хълмовете: затрупайте ни” (Лук.23:30). Ние не се разкайваме като Петър и не даваме на бедните „половината от имането си”, както Закхей само след един поглед на Иисус... Ако можехме да забравим елея, като неразумните евангелски девици! Или да закопаем таланта в печалната земя, за да не придобием с него нищо греховно. Ако можеше, ние бихме извърнали поглед от Самата Истина, и да се занимаваме само своите семейни дела, или благодушно да изпитваме воловете си... Но, ние участваме в престъпленията, навлизащи в света под формата на грижа за хората и народите.

Дори най-големият грешник от Евангелието – Иуда, в отчаянието си е осъзнал своя грях и, макар и непокаял се истински пред Бога, той хвърлил престъпните пари, 30-те сребърника, цената на своето предателство и, измъчван от своята съвест, казал „предадох невинна кръв” (Мат.27:4). Нима днес мнозина не градят благополучието си върху страданията на много хора и народи?

Като се вглеждаме в греховността, открита ни в Евангелието, и се вглеждаме в живота на човечеството, не може да не видим, че на прага вече е последният Съд на света. Като сияе за нас със своите праведници, Евангелието ни учи и чрез образите на своите грешници. За да не виждаме в нищо своята истина, а да възложим цялата си надежда на Истината Христова. И по милостта на Господа да влезем в нея.

НЕ КРАДИ

Какво трябва да бъде истинското, религиозното отношение към собствеността, към имуществото? Като следвали словата на своя Учител и Господ, Христовите ученици смятали всичко в света за Божие, а не за свое. Да, освен нашето зло, което наистина принадлежи на нас, хората, всичко в света е Божия собственост! Този, който е сътворил света, той в най-висш смисъл владее всичко. Вярващият не може да мисли по друг начин. Всичко в света е Божие, всичко е Христово. Човек не принадлежи на себе си, а на Бога, - предназначен е за вечен живот в Бога. Човекът е създаден не като роб, а като син. И е призван свободно, синовно да приеме волята Божия, като намери в нея висшия живот и радост.

Любовта създава общност и единство. Всичко, което има Отецът, има и синът. Любовта изтрива границите между „мое” и „твое”. Любовта съединява хората и тяхното имущество, а злобата, егоизмът, и още повече разбойническото насилие, през цялото време разрушават любовта в света и границите между човешката собственост и неговата личност. Посягайки на собствеността на човека, те посягат и на неговата личност. Егоизмът принуждава хората да отнемат чуждото и да не дават своето. От това идеята на материализма, като чужда в нравственото разбиране за света и човека, не може да създаде истинска общност между хората. Идеята на материализма е противоположна на истинското духовно общуване между хората и задълбочава разделянето на човечеството. Общност се създава само чрез духовната област, областта на любовта, на доверието, на вярата, чрез духа на любовта, чрез живата вяра и реалност Божия и нейното висше битие. Общността на хората е неосъществима чрез идеите на материализма.

На планината Сион на хората е бил даден Божият Закон и заповедта: „Не кради!” Тази заповед е толкова ясна и разбираема, колкото и заповедта: „Не убивей!”, „Не прелюбодействай!”, „Почитай баща си и майка си!” (Иzx.20:12—15).

Десетата заповед със своя Божествен Закон забранява дори да бъде пожелано чуждото и да се завижда на ближния за това, което има. Зло се явява всичко, което нарушава любовта към Бога и към човека. По този начин Божията заповед полага основите на истинската човешка култура и открива път към най-висша социалност и човечност. Тя говори философски, всяка „собственост” е ценна не сама за себе си, а само като проекция – изражение и отражение – личността на човека.

Затова и никой от хората няма право да отнема самоволно живота или имуществото на своя ближен. Човек има право само да отдава своя живот и своето имущество на другите. Човек има право да отнема имущество само от самия себе си. Образът е такъв, Христос е показал духа на високото човечество в притчата за Милосърдния Самарянин. Милосърдният Самарянин в своята грижа и жертвеност е спасил живота на наранения от разбойниците, лежащ край пътя непознат човек. Ако е свойствено на разбойниците да отнемат и свободата, и собствеността, и живота на другите хора, то на истинския човек е свойствено да помага на другите хора и да дели с тях своето имущество и своите най-добри душевни чувства, укрепвайки и утешавайки живота на окръжаващите ги хора. Такъв е пътят на истинската човечност.

Дори най-добрата социална възможност е проявяване на най-висши човешки чувства и дела. Тя се създава в общество, в което на всеки човек е предоставена възможност, без да вреди на другите, не ги унижава и не насилва никого, да проявява свободно своите таланти в полза на окръжаващите, на своя народ и на целия свят. Само на тези принципи може да се създаде най-висше единство на хората, на децата на Единния Отец Небесен, на Бога. На тези основания се създава личност, здраво семейство, мирно общество от свободни хора и мирно общуване между народите.

Егоизмът, във всички негови форми, е разрушителен. Най-лошият егоизъм е организираният егоизъм, когато хората специално се обединяват едни с други, за да проявят егоизма колективно. Ако един егоист е лош, то милиони обединени егоисти ще бъдат милиони пъти по-лоши и зловредни. Това в правовото общество се ограничава от закони и се усмирява не само от отделните личности, но и от цели организирани колективи от хора.

Несправедливостта в отношенията, макар и на един човек, се отразява гибелно на всички, защото човечеството е един организъм. Робовладелското общество е било гибелно не само за робите, но още повече за самите робовладелци. Антирелигиозната мисъл говори невярно за това, че християнството оправдава робовладелството и господството на богатите. Цялото Свещено Писание е пълно с изобличаване на несправедливото и немилосърдното богатство, на егоизма и хищничеството на хора. Имущественият излишък на човека може да бъде благословение само, ако той е съпроводен с милосърдие и справедливост. Пророците и апостолите учат човечеството на най-висше братство, на най-висша общност. Всички хора са братя в Бога, тоест сътворени са от един Небесен Отец и това братство се

осъществява в Христа, в евангелски дух. Христовата любов и милосърдие са единствената реална сила на истинското (не на фиктивното) единение на хората.

В своето Първо послание апостол Петър казва на вярващите: „Ако ви корят за име Христово, блажени сте, защото Духът на славата и Духът Божий почива върху вас. От тяхна страна Той бива хулен, а от ваша - прославян. Никой, прочее, от вас да не страда като убиец или крадец, или злосторник, или като посегател на чуждо” (1 Петр. 4:14—15). Разбира се, в историята е имало и хора, наричащи се „вярващи”, дори „пастири”, които не са били верни на Христа, а са угодили пред богатите, умилквали са се около тях и не са помагали на бедните, не са спасявали поробените. Така, те са вървели против учението на Църквата и Христовата вяра. Истинските представители на Христовата Църква и вярата са били всякога в евангелската истина и са ѝ служили. Това потвърждава и историята.

Руският проповедник от XIII век, епископ Серапион², изобличавал нравите на силните хора на своето време, като им казвал, че са „като зверове ... ненаситни за собствеността на поробените, безмилостни към сираците, не притежаващи човешко естество” ... В ръкописа от XV век „Измарагд”³ църковният проповедник се обръща към немилостивия богаташ: „Богаташо, ти запали своята свещ на светилника на Църквата. Но ето, че тук дойдоха обидените от теб роби, сираци и вдовици, изтормозени от теб. Те ще угасят със сълзите си твоята свещ” ... Архиепископът на Великия Новгород Ефрем забранявал на свещениците да приемат дарове за храма от немилосърдни хора, които „налагат работа не по силите ... морят с глад, тормозят голтака ...” Историческите паметници говорят за истински пастири на всяко време: „Опрощавали длъжниците, на обидените от насилници и немилостиви съдии били застъпници”. Пророците, апостолите, пастирите, учениците Христови във всички народи, следвайки Словото на своя Учител и Господ, ни предават духовното, тоест най-дълбоката революция на човечеството. Каквито и социални реформи да се извършват и каквито и революции да стават в света, те няма да доведат човечеството до никакво щастие, ако човек не остави егоизма и в него не се извърши духовният процес на борбата за доброто, за истината и любовта, тоест

---

² Серапион Печёрский, Серапион Владимирский (? — 1275) — руски проповедник и писател, в последните години от своя живот — епископ Владимирски, Суздальски и Нижегородски. Б.р

³ Измарагд или Исмарагд (от др.-гр. σμάραγδος — смарагд) — древноруски литературен сборник, съставен след втората половина на XIV в. Предназначен за домашно и килийно четене. Голяма част от него са произведения на теми за християнския морал. Б.р.

за тази истинска революция в света, революцията на истината и любовта, на правдата и доброто, която ще донесе на земята Светлината на света – Христос и, според вярата на човека, ще я донесе и в самия човек.

ПЕЧАТЪТ НА ИСТИНАТА

Веднъж в дома, където бил поканен, Христос видял как „званите избрали първите места”. Като забелязал този житейски детайл, Господ, за Когото нищо в нравствения свят не било второстепенно, изрекъл думи, които останали да звучат в света: „Когато бъдеш поканен на нечия сватба, не сядай на първото място, за да не се случи така, че някой от поканените по-знатни от тебе, да ти каже: „Освободи ми мястото”. Тогава със срам ще бъдеш длъжен да седнеш най-открая. Но, когато бъдеш поканен, заеми последното място, щото този, който те е поканил, да каже: „Приятелю, седни по-напред”. Тогава ще имаш чест пред този, който седи с теб. „Защото всеки, който превъзнася себе си, ще бъде унижен; а който се смирява, ще бъде въздигнат” (Лук. 14:8—11).

Проявяването на човешкото самолюбие е често пъти точно в житейска обстановка, на гости, в гостната, в столовата. Както и в древни времена, съвременният гост също иска да седи на по-почтеното място. Такива домогвания за първенство са били силно застъпени сред болярите в Московска Русия, които (съвсем не в православен дух!) се стремели приятел приятеля да „пререди” на царската трапеза. Но, разбира се, освен на трапезата на най-бедните хора във всички страни на света върви, макар и незабележимо, съревнование на честолюбието. Скромността е трудната форма на доброто! Човек, който болезнено мисли за това, как и в какво да не постави себе си по-ниско от другите, и как да се постави по-високо от тях, не е способен към съзидателен труд. Още повече към висшето, към духовното. Това се отнася още повече за нас, пастирите. Тщеславието е признак не само на нравствен, но и на умствен застои.

Христос е открил на нас, хората, тази истина в спокойните и мъдрите слова. Преди да изобличи човечеството, Той е изявил Своето Божествено милосърдие, изцелявайки болния. Това станало в дома на „един от началниците на фарисеите”, случило се в събота, в празничен ден, в който се забранявала всякаква работа. Както и в нашата епоха мнозина не разбират, и тогава не разбирали духа на настоящия религиозен празник, че той не е в мъртвата буква на външното „изпълняване на предписанията”, но истинския религиозен празник е денят на послушанието към Бога в духа и истината, и проявяването на милосърдие.

И ето, като не разбрали религиозния смисъл на празника, хората счели извършеното от Христос изцеление на болния по време на празника, за

нарушаване на заповедта за почивка в седмия ден. Вижте само, колко слепи са били те! Но, нали Господ е дошъл за спасяване на слепите ... В този ден, когато Христос бил у фарисеите на гости, „И ето, застана пред Него един човек, болен от красник. Иисус продума на законниците и фарисеите и рече: позволено ли е да се лекува в събота? Те мълчаха. И като хвана болния, изцери го и отпрати. След това им рече: кой от вас, ако осел или вол му падне в кладенец, няма веднага да го извади и в съботен ден? И не можаха да Му отговорят на това” (Лук. 14:2—6). Работата на човека е да прави добро и да помага на хората-братя всякога и особено на религиозни празници. Всеки ден е ден Божий, и е добро Божие, и е създаден за добро. Празникът на вярата е милосърдието Божие и човешко.

И, като учел на тази истина, Спасителят сочел, че на проявата на милосърдието пречи преди всичко човешкото самолюбие, и искайки да изцели всички хора, Той казал: „Всеки, който се превъзнася, ще бъде унижен, а този, който се унижава, ще бъде възвисен”.

Много хора в света не знаят духовните закони. Но, тези закони съществуват и опровергават неверието в духовния свят. Човек, който сам се хвали, прави отблъскващо впечатление на всички, дори на нерелигиозните хора. Колкото повече той се самовъзхвалява и себепревъзнася, толкова по-жалък е той за окръжаващите. Ние виждаме съвсем ясно, че дори у невярващите хора действа непроменимият закон. Атеистите също са му подчинени. И, ако те не ценят скромността в себе си, те всякога я ценят в другите хора. Ние не грешим, като признаваме скромността за една от най-утешителните черти в човешката личност. Скромността, безусловно, е равна на милосърдието, така както в силата само на едната си скромност човек вече е милосърден към другите – не им дотяга със своите претенции, не ги измъчва със своите домогвания към някаква значимост. Волно или неволно, скромният всякога отдава чест, първо на Бога, а след това и на хората, които имат своите дарове от Бога. Затова, той и никога не проиграва нищо в живота. Неговите таланти и достойнства не унижават неговата скромност. Напротив, още повече го въздигат. И от тук, скромността съвсем не означава слабост, както си мислят някои, които се страхуват точно от нея. Нея може и да я няма, но само чрез нея ще дойде любовта. Тя е още сила и доблест на духа. И в живота на обществото, и на народите, „гордостта води към погибел”. Нивото на културата е право пропорционално на скромността – обществена и международна. От това Словото, създадо света, приело за Свой живот живота на скромен Човек и преминало страдалчески пътят на живота,

показвайки дух на скромност, като светлина, водеща в безкрайната слава на Небесното Царство. Смирението на Иисус Христос е станало печат на истината за човечеството.

ПОХВАЛА НА СПРАВЕДЛИВОСТТА

Ние, хората, много бързо забелязваме всяка несправедливост по отношение на нас самите. Някои се обиждат на всички околни и дори на самия Господ Бог, че в живота им, едно или друго, не се е случило според очакванията им, както те биха искали. Но, несправедливостта, която ние самите вършим в света, ни е много по-неясна. Ние дори се затрудняваме въобще да си я признаем.

Справедливост – каква красива дума! В нея има нещо божествено. Тя вдъхновява, укорява и мъчи. Мъчи ни свято, когато се борим за справедливост в отношенията си с другите хора, и ни хвърля в мъка, когато се домогваме до пълна справедливост. Често пъти, когато се отнася до другите, за нас тя е дреболия.

Самата справедливост ни подтиква през цялото време да бъдем по-горе от справедливостта и никога по-ниско от нея. И, ние чувстваме в душите си мир и радост, когато сме справедливи, и особено, когато в своите чувства сме за по-висша справедливост. Да сме над справедливостта, това означава вече, че сме в Царството на Христовата любов.

Ние, хората, имаме чувства, които могат да бъдат наречени щедри, богати, например любов, великодушие, безкористие, самоотверженост. Но, има у нас и чувства много по-скромни, във всекидневния живот те могат да се окажат много по-необходими. Без тях животът в света би ни се сторил невъзможен. Към тези скромни и тихи чувства се отнася и справедливостта. Тя регулира основите на човешкия живот - и личния, и обществено-социалния, и държавния. Към понятието за тази справедливост следва да се отнесат и простичката честност, правилността, уважението към другия човек и към неговия живот, към неговите думи, към неговата свобода. Свободата е най-главната част от живота на другия. Свободата трябва да охранява справедливостта. Справедливостта се формулира от заповеди, дадени на човечеството от Бога на Синай. Всички те говорят за справедливия Закон Божий, даден на човека. И Х-а, последната заповед говори за това, че несправедливост към другото не бива да се допуска дори в собствените ни най-съкровени желания. Не бива да желаем нищо, което може да наруши живота и правата на другия.

Аз нарекох любовта щедро, богато чувство. Разбира се, това не се отнася към всяка любов, а само към самоотвержената и справедливата. Например, ако родители, осиновили дете, се отнасят към него по-лошо,

отколкото към своето родно, в това отношение те проявяват несправедливост. Справедливостта контролира дори любовта.

Какво казва Библията за справедливостта? Книгата Иов разказва за Иов с похвала: „тоя човек беше непорочен, справедлив” (Иов 1:1). Псалом 118 говори за Бога: „Праведен си Ти, Господи, и справедливи са Твоите съдби” (Пс.118:137). От това следва, че ако ние не усещаме Божествената справедливост в отношението към себе си, то нашата съвест отсъства от времето и от Истината Божия.

Неотдавна един млад човек ми разказа за случила се с него неприятност. Във връзка с грабеж на бензиностанция, той случайно се намирал наблиз до мястото, и бил задържан. Докато се изяснили обстоятелствата по неговото дело, той бил арестуван. Аз бях удивен и зарадван от реакцията на този човек по отношение на събитието, което било несправедливо. Той разказа: „Като попаднах в тази история, започнах да размишлявам за случилото се и стигнах до заключението, че това произшествие е имало своя нравствена закономерност. Видях в него висша справедливост. Работата е в това, че веднъж извърших неморална постъпка, и се изплъзнах безнаказано. Трябваше да изтърпя някакво страдание сега. Това беше справедливо...”

Бях удивен от такова нравствено-чисто, религиозно проникновение в живота на този млад човек. Помислих си: Такава е истинската вяра в Бога.

Съвестта, като чувство на глобална справедливост, е вродена в човека (човек – „образ Божий”). У децата и младите хора съвестта, понякога, бива по-чувствителна, отколкото у възрастните хора, които някак си, са се приспособили към несправедливостта на този свят. Като допуска в своя житейски път компромиси, човек опустошава постепенно своята душа и престава да чувства, когато е несправедлив към друг човек, но чувства остро само несправедливостта на другите към себе си. В псалом 81 милосърдието към бедните се нарича не милосърдие, а справедливост, и това, разбира се, е справедливо. ”Бъдете справедливи към потиснат и беден” (Пс.81:3), - казва Библията. Ако имаш два къшея хляб и две ризи, а човекът, който е до теб, няма хляб и дори нито една риза, ако му дадеш единия къшей и едната си риза, това няма да е дори любов, а просто справедливост. Заповедта, дадена от Бога на човека: Почитай баща си и майка си, (за да ти бъде добре и) за да живееш дълго на земята, която Господ, Бог твой, ти дава” (Иzx.20:12) е единствената заповед с обещание, показваща пътя на справедливостта. Неуважението и невниманието към тези хора, които за нас са направили толкова много, родили са ни в света, били са избрани от

Самия Бог да станат наши баща и майка. Неуважението към родителите е дълбока, крещяща несправедливост. Не всички обаче, чувстват това. Но, когато изпитат тази несправедливост по отношение на себе си от страна на своите деца, разбират по-добре своя грях. Благоразумният разбойник, който висял на Голгота редом до Спасителя на света за разлика от другия, също разпънат, но озлобен разбойник, изказал мисъл, показваща яснотата и честността на неговото нравствено съзнание и висотата на неговата справедливост. Той, сякаш, казал на своя разпънат и умиращ на кръста другар: „Ние сме осъдени справедливо, защото ни въздадоха според делата ни. А Той (т.е. Христос) не е направил нищо лошо” (Лук. 23:41). Тук ясно се вижда двоякият смисъл на справедливостта: признаването на собствената вина на единия и признаването на невинността на другия човек. Ето например, честното, неегоцентрично съзнание. То може да бъде открито и у много грешен човек. Това е илюстрация на казаното от Ф. М. Достоевски за човека въобще и за руския човек в книгата му „Записки от мъртвия дом”. Достоевски видял, че на дъното на душата дори на най-закоравелия престъпник се таи искра от тази човечност, в която именно се проявява и Божият образ в човека. Тук е източникът на цялата всемирна справедливост. Светлината идва от Бога чрез човека, от изтърканото огледалце на неговата душа, изтриваща прахта от съвестта и отразяваща Божията Светлина. Ние изпитваме голямо утешение в света от проявата на всяка справедливост, независимо дали тя има или няма отношение към нас. Справедливостта, сама по себе си, е светлина. И когато ние се докосваме до нея, изживяваме чувство на пълнота от живота, и радост. Тогава Бог е с нас. Разбойникът на Голготския кръст е разбрал точно това. И, затова, той е отишъл с Христос в Рая.

Най-великото тържество на справедливостта се извършва на последния Съд, когато Бог „изтрива всяка сълза” от очите на човека. Тогава всичко ще бъде наречено с истинското име, ще падне всяко лъжливо величие, и истината ще заеме своето място. Това ще бъде апотеоз на всемирната справедливост и висша любов. Да видиш справедливостта в окръжаващите ни, да изпиташ и своята справедливост в отношенията си с хората – това е голямо щастие така, както и висшата справедливост – по-висше от справедливостта е едно нещо, и неговото име е любов.

ПРОБЛЕМЪТ НА ЛИЧНОСТТА

Има израз: „Да изкрещи не със своя глас”. Този вик е израз на падането на човека в дочовешката безлична стихия. Ако не се гледа на целия технически прогрес на нашето време (макар отчасти, и благодарение на него), не малко хора в наши дни, крещат „не със своите гласове” – от страх, от страдание, от недоумение или от възмущение от чуждата жестокост. Но, може би, още по-характерна черта на нашето време е това, че много хора в света говорят не със своите гласове. Личността на човека се стандартизира, обобщава, изличава се.

Изключително интересно е, че всеки един от трите милиарда души на земята притежава единствен, неповторим и незабравим глас. Безсмъртната личност е зачетена във всеки човек и се отразява в неповторимите черти и изражението на неговото лице, в неговия вид, глас и дори в особените линии на кожата върху пръстите му ... Ние познаваме птиците по общото в гласовете им, а човека по неговия личен, неповторим, единствен, глас, поглед, почерк. Не е ли всичко това свидетелство за безсмъртната човешка личност? Разбира се, да.

Когато хората се отделят духовно от своя Творец (още повече, когато се борят против Него) с това те отстъпват и от самите себе си. А да се върне към Бога, вярвайки в Бога, за човека означава да се върне към самия себе си, към своята душа. Това казва и притчата от Евангелието за блудния син, който напуснал своя баща, но след това се върнал при него. Такъв е законът на духа: забравяйки Бога, човек забравя своето собствено лице, деперсонализира се. Губейки истината, човек с нея губи и живота. Всички човешки трудности и неблагоприятия (особено в брачния и семейния живот) са свързани с това.

К. И. Чуковски е написал вярно за стила, обезличаващ човека, и го е нарекъл канцеларски. „Канцеларщината” не е нещо, отнасящо се само до канцеларията в прекия смисъл на думата, но е и начин на обществен живот. Тя е едно от проявленията на човека не със своя глас.

За това способна техническата цивилизация, ако тя не е победена от светлия човешки дух, не е уравнивесена от културата. Човекът гордо и тщеславно покорява земята и планетите, но толкова рядко и толкова недостатъчно той царства над своята душа, над своите думи, над тяхната искреност и над сърцето си ... Затова и в света много хора крещат или говорят „не със своя глас”. Не само отделни личности, но и цели колективи говорят стандартно, каканижат щамповани мисли, на брашното са евтини, а на триците – скъпи ...

Този, който е напуснал Бога, е напуснал и самия себе си. В човечеството се развива мисловна и волева мимикрия, словесно и емоционално звукоподражание. Личностите са призвани да бъдат неповторими, да се допълват една друга, да служат една на друга със своите особени дарове и таланти. Но, колко много са думите в света, в които няма нищо или почни нищо, освен звукоподражания. „Не със своите”, а с някакви чужди гласове хората се обръщат един към друг в спор и дори в диалог, и се разтварят един друг в отвлеченост, като се замерват взаимно с мъртви лозунги, със стандартни квалификации. В това е и основната драма на човечеството. Само личният глас на човека отразява истината, заложена в самата дълбочина на творението, в същността на човека. В марксизма има една мисъл, че не трябва толкова да се говори и философства за света, колкото той да бъде променен. Две хиляди години преди Маркс, такава мисъл е била изказана в Свещеното Писание, но в много по-дълбока форма” Вярата без дела е мъртва”. Вярата на човека „се оправдава от дела”. А много преди тези апостолски думи, на човека е било открито, че той е призван от Бога да пресъздава земята със своя творчески труд и да я променя, трудейки се над нея „с пот на челото”. Но, ако човек се опитва да „промени света” без да осъзнава основния смисъл на живота в този свят и на своя собствен живот, ръководейки се само от абстрактната мисъл за това, как титанично да промени земята, от това нищо няма да се получи, освен страдания и хаос. Ние знаем това добре от 70-е години на ХХ век. От тук и знаменитата формула на Маркс за необходимостта не само да се философства за света, а „да се промени света”, сама по себе си, не означава нищо. Целта, качеството и средствата за такава „промяна” на света трябва да доказват своята благодатност. Народната мъдрост дава степени за повърхностните активности: „седем пъти мери, един път режи”. Дори най-енергичното „изменение” на нещо без светъл разум и дух, е безсмислено и безчовечно. Исаак Сириен е казал, че дори любовта, най-доброто нещо в света, е несвършена без мъдростта. Идеята за „промяната на света” без дълбокото разбиране на света и човека е сила, развързваща злото.

Като осмисляме историята с нейната тъмнина и светлина, постигаме безсмъртната дълбочина и високата цел на човешкия живот. Не можем да не стигнем до извода, че човек, преди всичко, трябва да стане истински човек, за да започне да подобрява света към по-добро. Когато нравствено слепи хора „променят света”, те го променят към лошо. Те искат „да променят” света, но не го познават, не вярват нито в нравствената му същност, нито в човека. Как можеш да подобриш

света без да подобриш човешкото сърце? Проля се океан от кръв и продължава да се пролива заради отвлечени проекти в бъдещето. От тук Свещеното Писание, като открива Божието Лице, призовава не просто към действие заради самото действие или промяна заради самата промяна, но към слушане на Истината и послушание към Нея в силата на Духа, към изпълнение волята на Този, Който е сътворил всичко и е дал пътя на всички. Този е даденият път за истинска промяна на света - чрез очистването, прощаването, възвисяването, освещаването и преобразяването на човека. Само когато срещнем своя Отец и чуем Неговия глас, ние започваме да разбираме себе си и света. И тогава виждаме, какво трябва да подобрим в себе си и да променим в света.

ПСИХОЛОГИЯ НА ОБИДАТА

Всички ние знаем какво е обида, защото сме се и обиждани, и сме обиждали. Без да го съзнава, всеки обиждан и всеки обиждащ ранява себе си, все едно се лишава от слънцето на любовта. Този, който обижда ранява не само своята душа, но и тяло: злите емоции раждат в човека болезнено напрежение на тялото, което се отразява и на неговия обмен на веществата и нарушават живота. Този, който обижда, обижда преди всичко себе си. Но и обиждащият се постъпва неразумно, той ранява сам себе си. Трябва да се покриваме със светъл щит от обидите, да не им обръщаме внимание. А още по-висше е да противопоставим на обидата любовта, кротостта и великодушието. „Поучете се от Мене, – е казал Спасителят Христос, – понеже съм кротък и смирен по сърце, и ще намерите покой за душите си” (Мат. 11:29). Ето това е пряката пътечка към щастието, за което човек често си мисли, но не знае пътя към него.

Обидата може да бъде несъзнателна. Нанесените обиди идват от гордостта, която иска да унизи човека, от отмъстителността и злобата. Хората обиждат и от алчност, завист, тщеславие, егоизъм и, просто, от душевна нечувствителност и нравствена невнимателност.

Предприемачът (индивидуалният или колективният, като държавата, партията) обиждат хората най-безсрамно, като ги експлоатират не само икономически, но и нравствено. Историята на човечеството е пълна с тези грехове, та чак до наше време. Сега обаче, не е времето на феодалните барони и не само възлимите с пари експлоатират бедняците, – самите те са бивши бедняци, станали администратори, партийци, представители на пролетариата. Те експлоатират жестоко бедните (селяните в колхоза, работниците), прикривайки тази експлоатация само с едни твърде лесни за самите тях празни думи.

Експлоатацията на ближния може и да не бъде изразена с лични неприязнени чувства. Тя бива нравствено безчувствена, търсеща лична изгода, партийна или държавна. В наши дни се опитват да оправдаят материалната и духовна експлоатация с високи мотиви. Целта на революцията е блага за всички – така хората оправдават големите обиди. Бездушните плановици, без да са видели живия човек, оперират с хуманни фрази. Утилитарният материалистически подход към безсмъртието на човешката душа е смъртна обида за човека.

Но, чувствата на справедливост и състрадание могат да се родят и в материалиста въпреки неговата материалистическа теория. Като човек, той може да бъде с тънка чувствителност. Случва се така, че сърцето на

вярващия в Бога (въпреки духа на тази вяра) се изпълва с алчност, с безсърдечност.

Так, както у материалиста „неверието” може да бъде едва ли не на края на езика, така и ”вярата в Бога” понякога бива на края на езика у вярващия човек. (Вярата в Бога не е теоретична дисциплина). В наши дни хората обиждат дори вярата в Бога (принуждават да се изписва Неговото велико и свято Име с малка буква). Но, човек може да обиди Бога много по-малко, отколкото съзвездията Орион или Лебед.

Невярващите нанасят обида само върху своя живот. Човек обижда човека със своята зла (или недостатъчно добра) воля. И всички тези многочислени „молекулярни” обиди в света, са нашето лично и общо зло, раждащи черни те и страшните облаци на конфликтите, войните и душепогубванията, от които човечеството потръпва. И, от които, може би, ще бъде изтребено.

По-рано в историята, в името на вярата в Бога, царя и водачите на народите са обиждали невярващите хора (или тези, които не са вярвали като обиждащите). Сега в редица страни невярващите обиждат вярващите.

Казано е на човека: „Знаеш заповедите: не прелюбодействуй; не убивай; не кради; не лъжесвидетелствуй; не увреждай; почитай баща си и майка си” (Марк. 10:19). Ако обидата вече е налице, трябва да ѝ се противопостави обидчивостта. В преодоляването на злото влиза и преодоляването на обидчивостта. Ние хората твърде лесно се обиждаме един друг. И още по-лесно се обиждаме. На нас, понякога, ни се иска да се почувстваме „обидени” и в това се проявява глупавата човешка инфантилност. Детето понякога иска да зареве не защото майка му го е обидила, а защото изведнъж много му се е приисквало да се почувства (и още повече, да се покаже!) обидено. Това показва незрялост на душата.

„Активният егоист” обижда, „пасивният” се обижда. Обидите на активните и обидчивостта на пасивните егоисти объркват много живота. Изходът от това състояние е само един – към свободата на духа – никого да не обиждаш и на никого да не се обиждаш.

ЦЕННОСТ И ЛИЧНОСТ

Има ценности по отношение, на които човек трудно може да каже, че е беден. Всички ние сме хора, богати с въздух, той е много, и той принадлежи на всички. Болният в последен стадий на туберкулозата обаче, е беден по отношение на въздуха. Никой не е беден по отношение на чаша с вода, но странникът в безводната пустиня би дал всички съкровища на света за нея. Ние виждаме, че по отношение на някои неща ние все още сме бедни в света, а по отношение на други сме много богати.

Ако не актуално, то потенциално, всички са богати на искреност и добри чувства, но не всички знаят за това и още повече, не всеки се ползва от тези свои богатства, а от това идват и толкова много нещастия в света. Може да се каже, че по отношение на много неща, всички ние сме умни, чувствителни, виждащи, а по отношение на тези неща други хора са удивително слепи, неразумни и зависими от другите.

Обкръжени и зависими в голяма степен от другите хора, ние не осъзнаваме достатъчно това и още по-рядко го правим повод за нашата скромност. Но, във всичко, което ние се опитваме да правим и носим в себе си, но и върху себе си, имат участие много поколения. Затова, съвсем нормално е, че един мъдрец се кланя всяка вечер на четирите страни на света. Като благодари на Бога и хората, той казва, че всичко, което притежава, има именно от Бога и от хората.

В едно отношение ние проявяваме знание, умение и разум, а в друго – откриваме своята крайна неразумност ... Земята, на която ние живеем и над която не можем да полетим по-високо от клонка на дърво, се носи в космическото пространство сред Слънчевата система. Тази система е сред други, още по-големи гравитационни сили. И те, на свой ред, се носят сред още по-големи, вече невъобразими за нас квазари.

От това нашите жалки подскачания към Луната не могат да бъдат достойни за каквато и да било гордост. Земята, която така търпеливо и кротко ни търпи върху себе си, е като огнена ябълка, на чиято крехка повърхност ние можем да живеем все така самоуверено и дори дръзко да приказваме, и да се хвалим, че можем да се оправим без Бога и толкова безвкусно да се надуваме с нашите „постижения”.

А вътре, в нашето човешко тяло, крехко като паяжина, но сложно и удивително със своята хармония, живеят милиарди невидими за нашите очи същества. Те не всякога ни вредят, а само тогава, когато това им позволява Стопанинът. Защото, има Стопанин на живота.

Неговото величие се разкрива в природата и в духа, във вложените в нас и свойствените ни нравствени ценности.

Животът на човека зависи от малките и тайнствени обстоятелства. Науката, откриваща тайните на мирозданието, все повече ни показва, колко слаба и крехка е нашата плът и земен живот, и колко малко, всъщност, ние знаем.

Духовният свят се влива в нас и ни обтича. Той ни говори със своите тайнствени знаци и почуква в нас: „Ето, стоя пред вратата и хлопам” (Откр. 3:20) и, ако някой Ми отвори (зовът се чува в дълбините на съвестта), ще отида при него. Бърз е отговорът на Духа Божий на човешката молитва: „Стоя и хлопам”, първото действие на Благодатта в душата. И, „който отвори” сърцето си, е условие, следващо действието на благодатта в човека. Чудната човешка свобода е преди всичко свобода на възможностите за нашето правилно, нравствено отношение към всички окръжаващи и явяваща се вътре в нас. Ние не сме свободни да избегнем това, което ни се дава независимо от нашата воля, но всякога сме свободни да претворим всяко житейско събитие и слово в светлина, да направим необходимото за себе си и за другите. В това е и нашата свобода. Чрез всички събития, всички горести и радости човек има и властта, и щастието да върви към Божията истина, която няма край. Ние сме заобиколени от голяма Загриженост ... Няма „предопределение”, няма „сляпа съдба”. Има Неспящото Око на Божията любов и нашата свобода да бъдем в нея.

ПРИЗНАКЪТ НА ЛЮБОВТА

Един от признаците на любовта е „не се раздражнявай”. Кой може да си представи майка, която се дразни от своето кърмаче? На майката се дава особено чувство на любов, когато детето ѝ е безпомощно. Но колко са майките, които и след това, когато децата им пораснат, също не се дразнят от тях. В добротата, покриваща човешката слабост, се явява най-силно Божият образ в човека. Разбира се, и гневът срещу злото (а не срещу човек), може да бъде свят. Това обаче, е нещо съвсем друго, отколкото егоистичното раздражнение на хората един против друг, което така утежнява и живота на тях самите, и на тези, от които те се дразнят. Свещеното Писание съветва: „Като се гневите, не съгрешавайте”. Иначе казано: Хора, гневете се само на злото, а не на страдащия от собственото си зло човек. „Обичащите Бога, ненавиждат злото!” (Пс. 96:10).

Гневът на злото (особено на своето зло!) може да излекува от злото, ако този гняв произлиза от любов. Но, бедата е в това, че тъмната гневливост, раздражителност, виси като паяжина в света на народите, семействата и сърцата. И, тази човешка раздражителност, понякога предизвикана от глупост, отравя живота.

Вярно е казал един човек: „Свадливостта, вечното жалене от съдбата и познатите, това, извинявайте, е още по-лошо, така както тези недостатъци са продължителни ... По-добре от нея е пиянството: пийнал си, наговорил си, каквото ти е дошло на ум и си си отишъл. Но, колко трудни са обидчивите хора, те са злопаметни. Обидчивият човек е раздражен постоянно. Той дори да получи желаното (тъй като вдън душата му е съвестно), търси нов претекст, за да се оплаква. Още по-тъжно е, че от нашата раздражителност и оплакване страдат тези, които най-много ни обичат и дават най-много за нас. Какви несправедливи, зли забележки им се налага, понякога, да слушат нашите близки от нас! И ние си позволяваме всичко това, макар и да знаем, че те няма да ни се разсърдят, а ако ни се посърдят за известно време, ще ни простят и няма да прекъснат отношението си с нас, защото ни обичат ...”

В основата на избухливостта и раздражителността е злобата, ненавистта, гордостта, жестокостта и несправедливостта. Блатото лесно се превръща в бушуващ океан. От клечка кибрит може да изгори

цял град. От само една, макар и изглеждаща безобидно страст, душата започва да гори и може да изгори в мъки. Какъв само самоконтрол е необходим на хората, каква трезвост и внимателност! Без нито един порок – нито пристрастие към парите, нито страст към удоволствията; дори към виното - погубителят на мнозина, - не губете добрия дух към семейството, както прави раздразнителният и несдържаният човек. Той разстройва обществената работа, отравя живота на децата си и всички къщи.

В обществото ние все още се стесняваме, заради нашето самолюбие, да проявяваме духовната си низост. Ние търсим в обществото добро мнение за себе си. Но, у дома, при „своите”, ние се разпасваме, даваме воля на своето вътрешно зло ... „Гневлив човек повдига крамоли, а сприхав много грехи” – казва Соломон в своите Притчи (Притч. 29:22).

Човек може да е толкова низък, че да се обижда дори на Самия Господ Бог, на своя Велик Творец! Човек роптае срещу Него заради дадения му живот ... Нима ние никога не сме роптаели срещу времето, защо то не е толкова или онакова, както на нас ни се иска да е? Нима ние никога не сме се оплаквали от своето положение, от своите обстоятелства? Нима вие никога не сте се мъчили по пътя, по който промислително ви е водила и ви води Ръката Господня?

В човешката душа има велико средство за преодоляване на самолюбието, раздразнителността и избухливостта. Това е благоговейната вяра в близостта Божия. „Господ е близо”. Над човека е разпростряна Любовта. Само че, тя може да бъде видяна само с вътрешните очи. Това е то вярата. На нас не всякога са ни известни изцеляващите пътища на Любовта. Но, повярвали в тази любов над нас самите и над света, човек вижда с духовните си очи живота в светлината на неговото висше назначение. Това, което преди ни се е струвало неразбираемо, вече се представя на човека чрез светата вяра, като нещо необходимо и важно. Така узряла мъдростта в душата открива вечността.

Нашата свобода е не само свободно изказване на всичко, което ние мислим, и не е само възможност да правим това, което искаме. Най-дълбоката наша свобода е свободата от злото, с което ние мъчим себе

си и другите. Нека вярата ни води към това състояние на свободата на духа. Вярата е възлизане във висшата реалност.

ПАМЕТ И ЗАБРАВА

Несъвършенството на човешката душа се проявява в това, че тя забравя важното и помни суетното. Тя забравя това, което не бива да забравя, и помни това, което трябва да забрави.

Ако към този факт приложим едно популярно изречение, то можем да попитаме всеки един човек: „Каж ми какво забравяш и какво помниш, и аз ще ти кажа какъв си”.

Да започнем да питаме от себе си, защото ние сме хора, а особеното е, че ние сме вярващи, но помним и забравяме. Помним ли ние винаги за Този, Който ни е дал живота? Не забравя ли душата ни Бога? Паметта ни силна ли е, дълбока ли е, жива ли е за истината, за висшата реалност? Помним ли, че Сътворилият ни всякога е с нас, макар и ние не всякога да сме с Него? Помним ли, че Светият Дух прониква във всички наши помисли, чете нашите мисли и съди намеренията ни? Помним ли, че Живият Христос, пребивава в света, че е най-велика Светиня, Чистота, Истина и Любов? Помни ли нашата памет Неговите Заповеди и закони, които Господ ни е дал за нашия живот и за нашето спасение във вечността? Остава ли в душата ни словото Христово, словото на такава силна любов и доверие към нас, че Той ни нарича деца и братя, а не наемници, не врагове, макар и ние да вършим зло, което подхожда повече на Неговите врагове. Помним ли ние, че Словото Божие се въчеловечи и бе редом с нас, заговори на нашия език и ни научи да виждаме в себе си и в другите вътрешното, духовното, човека като приятел на Бога? И още, помним ли, как бе отхвърлен Христос, колко малко бяха Неговите защитници, как не се намери място на земята за Него нито в прекия, нито в преносния смисъл, дори и в последната Му минута? Но, досущ мълния, „святкаща от изток на запад” (Мат.24:27), Христос възкръсна чудно, тайнствено, неопровержимо, изправи се от гроба Си и се яви на най-близките Си ученици, и на 12-те, и на 70-те, и на петдесетте, и научаваха за Неговото Възкресение, научаваха, а Той даваше надежда на хората. След това Той възлезе на небето, скри се в невидимия свят, за да стане още по-близък на всяка душа на земята, за да настъпи съвършенство още от прага във всеки човешки дом. Помним ли, че ангелите и духовете на светиите окръжават хората и са особено близо до тези, които ги призовават?

Пази ли нашата памет истината, че земният ни живот е кратък, той е подобно на косъм, който ни отделя от големия незрим свят, че всеки миг можем да бъдем извикани в другия свят на последния съд на

Небесната Истина? ... Помним ли това всякога, и особено тогава, когато подтискащата душата тежест влиза в нас и някакъв вътрешен глас ни шепне лъстиви, тъмни думи, а нашата душа започва да се колебае и се склонява към злото? Помним ли тогава Бога, викаме ли към Него? Помним ли ние, след своя грях, че Господ е Милостив и ни е дал път за възстановяване чрез духовното покаяние. Помним ли ние, в минутите на униение, че Господ е Дълготърпелив, а в минутите на изкушение, че Господ е Праведен? И, като гледаме окръжаващите ни хора, помним ли, че нашият Господ е и техен Господ; нашият Небесен отец е и техен Отец; техният Съдия е и наш Съдия? Помним ли, че човек се оправдава или осъжда „от делата си”, но и това, че „без вяра е невъзможно да се угоди на Бога”? ... Нашата памет, нашият живот могат да пазят духовните съкровища на истината и безсмъртието. Блажен е този, който знае истината на Божествената любов към нас. Като не умее да се надява на нищо друго, той се надява на Любовта Божия и живее с любов към своя Господ.

Аз попитах човешката съвест и памет не за всичко, а само за най-главното. И сега искам да завърша с питане за човешката забравата.

Забравата погълнала ли е всички обиди в живота ти, всички страдания и всички болки, всички страхове в този твой живот? Погълнал и забравил ли си суетата на преминалия живот, всички нищожни преживявания в него, недоразумения, празни приказки, излишни спорове и вълнения? ... Само на поле, което забравата е очистила от суетата, израства мъдрост.

Забравата е нещо смело. Като вода от чист извор, ти ще измиеш с нея прахта от земята и ще я потопиш в себе си без да изгубиш своята блестяща чистота. Човек може да бъде само този, който мъдро забравя себе си, помни Бога и Неговата истина.

Със святата си забравата и светлата памет ние влизаме в истинския живот.